

Avraham B. Jehošua

Osvobozená nevěsta

Pistorius & Olšanská

Mnohohrstevnatý román klasika moderní izraelské prózy se odehrává koncem 90. let minulého století a soustřeďuje se na dvě různorodé komunity izraelské společnosti. Tou první je židovská inteligence, reprezentovaná hlavním hrdinou, profesorem orientalistiky Jochananem Rivlinem, který se zabývá genezí arabského terorismu, a jeho ženou, soudkyní Chagit, a tou druhou jsou Palestinci žijící v galilejských vesnicích a na Západním břehu, jejichž život je svázán a omezen okupačními pravidly. Profesor Rivlin se nedokáže smířit s nepochopitelným rozpadem manželství svého syna Ofer, k němuž došlo před několika lety a o jehož příčině oba znesváření manželé zatvrzele mlčí. Cítí, že Ofer od rozvodu žije jen jakýmsi neúplným životem, a je přesvědčen, že pokud by zjistil, co se stalo, mohl by mu pomoci. Jeho pátrání po osudném tajemství se mění téměř v posedlost a uvádí do pohybu řadu dalších událostí. Příběh rodiny Rivlinových se proplétá s příběhem profesorovy arabské postgraduální studentky Samáher, která se snaží získat akademický titul překladem děl současných arabských básníků shromážděných izraelským učencem zabitým při teroristickém útoku. I ona cosi skrývá, před druhými i před sebou. Všechna ta nevyslovená a ukrývaná tajemství své nositele tíží a svazují. A teprve, když se jich zbaví, mohou dosáhnout osvobození.

Avraham B. Jehošua (1936–2022)

patří k nejvýznamnějším izraelským spisovatelům moderní doby. Je autorem deseti románů a řady povídkových sbírek, dramát a esejů, přeložených do celé řady jazyků. Světový věhlas si získal už svým prvním románem *Milenec* (česky 2008), později vzbudily pozornost zejména romány *Pan Mani* (česky 2010), *Molcho* (česky 2012) a *Cesta na konec tisíciletí* (česky 2013). Všechna jeho díla vynikají psychologickou hloubkou postav i schopností zachytit složitou a rozporuplnou izraelskou společnost v jejích aktuálních projevech i historických kořenech. A. B. Jehošua je nositelem řady domácích i zahraničních literárních cen. Za svůj román *Pan Mani* získal mimo jiné Izraelskou státní cenu či National Jewish Book Award.

Avraham B. Jehošua

Osvobozená nevěsta

Z hebrejštiny přeložily

Magdaléna Jehličková a Šárka Melanie Sedláčková

Pistorius & Olšanská

Příbram 2024

Tato kniha vyšla s laskavým přispěním Ministerstva kultury
České republiky

Translated from the Hebrew language
HAKALAH HAMESHACHRERET
First published by Ha-Kibbutz Ha-Me'uhad

Copyright © 2001 by A. B. Yehoshua
Translation © Magdaléna Jehličková, Šárka Melanie Sedláčková, 2024

ISBN 978-80-7579-191-7 (PDF)
ISBN 978-80-7579-129-0 (tištěná kniha)

Mé dceři Sivan

ČÁST 1.

Vesnická svatba

1.

Kdyby ovšem býval tušil, že toho večera na kopci, kde se pořádají vesnické svatby, uprostřed těžké vůně fíkovníku, který se naklání nad jejich stůl jako prastarý svatebčan, do něj znovu vši silou udeří důvěrně známý strach ze selhání a zmaru, nejspíš by zareagoval pohotověji a neustoupil by naléhání Samáhir, ctižádostivé studentky magisterského programu, která ho vždycky trochu rozčilovala – jako by nestačilo, že rozeslala celé katedře svatební oznámení poštou a své pozvání zopakovala i ústně, navíc svým učitelům pro všechny případy zajistila i odvoz a přesvědčila nového šéfa katedry, aby získal na její stranu kolegy a vysvětlil jim, že by se slušelo pozvání na její svatbu přijmout. Vždyť nejde jen o ni, jejich účast bude symbolickou poctou všem arabským studentům, protože nebýt jich – jak poněkud troufale prohlásila –, jejich obor by se na fakultě ani zdaleka netěšil takové prestiži.

Pravda, jeho manželka Chagit, která moc dobře věděla, jak skličující účinek má na něj v posledních letech svatební veselí, se mu to snažila vymluvit. Máš to zapotřebí? Budeš se tam leda zbytečně trápit. Ale vždyť jsou to jenom Arabové, odvětil mírně, s bezelstnou upřímností člověka, který zasvětil celý svůj život studiu jejich nejvlastnější podstaty. Co tím chceš říct? Že Arabové nejsou lidi jako my? Ale to vůbec ne... Naopak... bránil se honem, aniž ovšem vysvětlil, v čem jsou Arabové naopak víc lidmi než druzí. Zkrátka jim tolik nezávadí, to je celé.

Jenomže had závisti, který se mu už několik let zákeřně plazil v patách, mu nedopřál pokoj ani tentokrát a následoval ho až sem, hluboko do galilejských hor k samým hranicím s Libanonem, do vesničky Mansúra, kde se nejprve vpletl do voňavého dýmu z křehkého jehněčího opékaného na rožni a do ozdobných kudrlinek

orientální hudby, která se sice hebce rozplývá v tklivých nápěvech, ve skutečnosti však touží vrhnout se po hlavě do divokého roztančeného víru muziky vyhrávané na svatbách židovských, až se nakonec připlazil blíž a už je tady, aby ho uštkl právě ve chvíli, kdy mu jeho studentka, nyní ovšem nevěsta, namísto pozdního odevzdání loňské seminární práce představuje svého nastávajícího.

Bezpočet rukou se pokoušel Samáhir zkrášlit a výsledek je zajisté působivý, Rivlin v první chvíli málem ani nepozná v nevěstě onu studentku, která za posledních pět let nevynechala žádnou jeho přednášku ani seminář. Lodičky na vysokém podpatku a vlasy vyčesané do drdolu opticky zvyšují její postavu a namísto těkavého pohledu čínorodé členky výboru arabských studentů, v němž se chvíli zračí úzkostlivé intrikářství, chvíli zase uražená hrdost oběti soustavné rasové diskriminace, se její oči teď klidně usmívají, brýle jsou pryč a víčka zdobí modré stíny neobvyklého tónování, které si nevěsta nejspíš nechala přivést až z Libanonu. Pupínky akné, které se jí pravidelně stěhovaly z tváře k dekoltu a zpět, zmizely pod silným nánosem líčidel a dlouhé svatební šaty dodávají alespoň na jeden večer této mladé ženě, která ne vždy jevila cit pro barevné sladění jednotlivých kousků svého šatníku, dojem harmonie. Září pýchou, že se jí podařilo přesvědčit dokonce i jeho, nejváženějšího z profesorů akademického sboru, aby svou přítomností poctil nejen ji samotnou, ale také aby vzdal hold veškeré arabské kulturní zkušenosti. Když nevěsta vítá jeho manželku, utlá napřažená dlaň se jí rozrušením trochu chvěje.

– Tak tohle je ten tvůj profesor, co se na tebe pořád zlobí? zasměje se ženich a stiskne mu ruku, není však jasné, zda se za jeho slovy skrývá souhlasná výtka na adresu nezodpovědné nátury jeho nastávající, či spíše varování, že dnešním dnem počinaje každý, kdo by si na jeho drahou polovičku dovoloval, bude mít co do činění s ním. Rivlin teď v ženichovi překvapeně pozná mladíka, který loni v zimě navečer sedával na chodbě před posluchárnou a on ho považoval za uklízeče, který čeká, až seminář skončí, aby se mohl pustit do zame­tání a vytírání, a vůbec mu nepřišlo na mysl, že tu možná vyhlíží svou dívku, aby ji doprovodil domů. Stud za ten trapný omyl, být se odehrál jen v myšlenkách, ho přiměje se vzpřímit a ženichovi srdečně poblahopřát. V tu chvíli si znovu vzpomene na syna, odvrženého

ženicha, a probodne ho osten zahanbení. Vzápětí ho zaplaví vlna hořkosti a závisti tak mohutná, že se otočí a pátrá očima po manželce, až ji po chvíli spatří opodál, jak se obklopená společností něčemu směje. Správně by měla sdílet jeho hořkost, ale závist je jí bytostně cizí. A tak když Rivlin konečně zachytí její pohled, nespatří v něm účast, nýbrž jen úsměv, který ho má povzbudit a současně varovat, aby neupadal do zachmuřené nálady zrovna tady, v přítomnosti arabských hostitelů, kteří dělají první poslední, aby se tu židovští svatebčané cítili jako doma.

A zatímco se váhavě snáší vlhý letní večer, svatební veselí zvolna sprádá svou jemnou síť uprostřed uvolněné, příjemné pohody, která vyzařuje z mladých Arabů a Arabek, studentů od nich z katedry i z jiných oborů na fakultě, z Haifské univerzity, z Technionu a z dalších vysokých škol, mladých mužů a žen, kteří se tu shromáždili a utvářejí jakousi vlastní malou autonomii, jejíž neviditelné hranice vyrůstají na hřebenech okolních galilejských kopců, zbarvených v podvečerním slunci do nachova. Aby židovští svatebčané neměli pocit, že snad o něco důležitého přišli, a nejspíš také aby hostitelé ukázali, jak málo jim záleží na formalitách, přivolala teď nevěsta *kádího* v šedé říze, aby před shromážděnými svatebčany znovu vykonal svatební obřad, byť ve zkrácené formě – k překvapení nic netušících židovských hostů byl totiž sňatek uzavřen už před několika dny v užším kruhu rodiny. A to už je vítaná záminka pokynout hudebníkům, aby ustali ve vyluzování teskných tónů, celé prostranství na kopci se ponoří do hlubokého ticha a narudlá ozvěna granátů vystřelovaných za libanonskou hranicí zní jako slavnostní salva, doprovázející zpěvavý přednes svatebních formulí.

2.

Ale když pak večer pokročí a kapela začne znovu vyhrávat v dunivém rytmu, mezi listy vinné révy pableskuje světlo rozvěšených žároviček a hbité ruce rozprostrou po stolech pestrobarevné ubrusy, na nichž se objeví bezpočet misek se saláty a předkrmy, až oči přecházejí, a nakonec mezi nimi přistanou velké měděné podnosy

s horkým šťavnatým jehněčím, znovu se v něm ozve lítost. Tentokrát ho už ani tolik nemrzí, že přijal Samáhiřino pozvání, spíš si vyčítá, že se bláhově nechal přesvědčit, aby využil možnosti společného odvozu, čímž dobrovolně vydal svou svobodu napospas vůli ostatních. Od chvíle, kdy se shromáždili tady na kopci, už uplynuly dobré dvě hodiny, ale zatím to nevypadá, že by měl někdo z kolegů naspěch s odjezdem. Rozhodně ne ten, který to celé spískal – Efrajim Akri, nový šéf katedry, zbožný orientalista olivově snědé pleti s jarmulkou na temeni, která ho zavazuje k obezřetnosti při uzobávání z lákavých pochoutek, aby se chraň bůh nedotkl zapovězeného trejfe pokrmu, avšak zdá se, že mu to velké vrásky nedělá, naopak dostává se do bodré nálady a dokonce v rozjaření požaduje nejen od svých arabských hostitelů, ale i od židovských kolegů, aby s ním dnes večer mluvili výhradně arabsky, snad na počest šťastných novomanželů, anebo aby se přede všemi blýskl, s jakou lehkostí a hladkostí tím jazykem vládne. A nejen Akri – i ostatní židovští hosté se nechávají unášet přívětivou venkovskou atmosférou a Rivlinova žena Chagit, která se vždycky hned sžije s novým prostředím, také působí uvolněně, sedí opodál zabraná do hovoru a se zájmem naslouchá ostatním, občas se od srdce zasměje a tu a tam prohodí krátkou poznámku nebo i jen slovo, které se však posluchačům vryje do paměti.

Nejlíp udělá, když ten čas, který tady musí chtě nechtě strávit, věnuje krátké procházce po okolí, a to pokud možno hned, dřív než se všechno to křehké jehněčí, které mu hostitelé znovu a znovu štědře vršili na talíř, promění v část něj samého. Mine gril, z něhož stoupá omamná vůně rožněného masa, zvědavě obhlédne lákavé kousky jehněčího a postaví se k hloučku mladých, kteří stojí frontu na improvizovanou kadibudku s rozviklanými dveřmi. Tam už se iniciativy chopí dobře oblečený mladík – představí se mu jako jeden z dělníků, kteří pracovali na stavbě bytového komplexu, kam se nedávno nastěhoval – a pokusí se zařídit, aby ostatní pustili pana profesora před sebe. To už ale upozoruje i Samáhir, že její učitel, kterého zřejmě celou dobu po očku sledovala, trpělivě čeká ve frontě, až přijde na řadu, a hned přispěchá, aby ho zavedla k důstojnějším toaletám, odpovídajícím jeho společenskému postavení.

– My bydlíme kousek odsud, pane profesore, vážně, je to hned tady, naléhá na něj, jako by se jeho účast na svatbě ani nepočítala, dokud nepřekročí práh jejího domu. A než se naděje, už kráčí tmou mezi staveními a dvorky po úzké prašné cestě a před ním na vysokých podpatcích klopýtá arabská nevěsta, neuvyklá chůzi v lodičkách, svačební šaty už má trochu pomačkané, z krajkového šálu na jejích útlých ramenou stoupá jemná vůně čerstvého potu. Rudě nalakované nehty na rukou i na nohou působí v bledém měsíčním svitu jako obrovité krůpě krve. A to se tahle energická mladá dívka, vybaví si najednou Rivlin a ta vzpomínka mu vyloudí úsměv na tváři, před několika lety obrátila na víru a celý semestr sedávala v posluchárně s upjatým výrazem, v černých šatech a šátku, který jí halil vlasy a ramena – než se po čase vzpamatovala a stala se opět sama sebou.

A tu znovu do zaržání koně opodál ucítí záskub bolesti ve staré nezhojené ráně, rozjitřené vzpomínkou na jinou svatbu, na tu předešlou, která vzala tak náhlý konec. V rozmrzení se vyčítavě obrátí na studentku, která ho doprovází.

– Nelíbí se mi, Samáhir, jak každému na setkání vykládáte, že se na vás zlobím, a přitom ani pořádně nevysvětlíte proč.

Překvapeně se zastaví, tváře jí zrudnou studem. Ale pane profesore, tak to přece vůbec není. Sice všude rozhlašuju, že se na mě zlobíte, ale taky vždycky připojím, že oprávněně. Pozorně se mu zadívá do tváře, na chvíli se odmlčí a pak s úsměvem dodá: I když, v jistém smyslu jsem v právu i já.

– Vy? podiví se hoře. Jak to, prosím vás?

– Copak jsem mohla tu seminárku dopsat, když máme doma chuděru babičku, která je vážně nemocná a musíme se o ni starat, a do toho všeho ještě přišla tahle nešťastná svatba?

Najednou se poleká, co když tahle důvtipná studentka dokáže obrátit jeho výčitku ve svůj prospěch a využije podivné situace, kdy stojí před ním ve svačebních šatech v setmělé uličce své rodné vesnice, k získání dalšího odkladu odevzdání už tak dost zpožděné seminární práce.

– Nezačínejte s tím zas, Samáhir. Nemám teď náladu na vaše výmluvy. Nejdřív ať skončí ta vaše *nešťastná svatba*, a pak v klidu probereme, co s vámi dál.

Tvář se jí rozzáří širokým úsměvem, jako by právě nejen souhlasil s prodloužením termínu práce, kterou měla odevzdat už před rokem, ale jako by se snad i samotná svatba započítala mezi splnění jejích studijních povinností. Lehkou, pevnou rukou uchopí profesora za paži a vede ho k brance, před níž stojí statná černá klisna a překáží jim v cestě.

Samáhir ji káravě napomene v arabštině, ale klisna si jí nevšímá, a tak nevěsta v dlouhých svatebních šatech a v lodičkách popadne mohutné zvíře za uzdu a prudkým škubáním ho odtáhne pryč, aby mohl profesor vstoupit jako první. Ještě než se vzpomene na údiv nad jejím rázným počínáním, Samáhir hrdě pozvedne hlavu, hned za ním zatlačí dovnitř klisnu a zavře branku. Z tajné kapsy ukryté pod šaty vyloví brýle, nasadí si je a nasměruje profesora ke kamenině schodům tonoucím ve tmě, které vedou k domovním dveřím.

Za nimi se Rivlin ocitne rovnýma nohama uprostřed paralelní svatební hostiny, která je ale vyhrazená ženám, mačkají se tu jedna vedle druhé v hýřivě barevných šatech na divanech a polštářcích v prostorné místnosti sloužící k přijímání hostů, po stěnách nad nimi visí barvotiskové podobizny ctihodných stařešinů s fezy na hlavě, v rohu sedí staré vesničanky v tradičních šatech s výšivkami a potahují z průsvitných vodních dýmek, a než se Rivlin stačí rozkoukat, přispěchá k němu usměvavá, na pohled mladá žena ozdobená šperky, která ho osloví nejen jménem, ale i akademickým titulem. Je to Afífa, nevěstina matka, která kdysi před mnoha roky, počátkem sedmdesátých let, studovala dva semestry na katedře dějin Blízkého východu a navštěvovala i jeden z Rivlinových proseminářů, a nebýt toho, že po narození Samáhir školy nechala, mohla se teď stejně jako její dcera pyšnit bakalářským diplomem.

– Ještě pořád není pozdě, prohodí přátelsky k té krásné ženě, zapíšte se ke studiu a můžete pokračovat, kde jste skončila. Ale matka se zapýří a rozpačitě se zasměje, jako by jí právě učinil necudný návrh, půvabným krouživým gestem ruky zavrhne možnost vracet se k něčemu, co je pro ni minulostí, a ujme se ho místo dcery, zavede ho do prostorné koupelny blýskající se čistotou a položí před něj dva velké čisté ručníky a zbrusu nové mýdlo, jako by se chystal nejen vyprázdnit měchýř, ale rovnou si dopřát i lázeň.

Probudí se v něm zvědavá touha prozkoumat soukromé hájemství arabské domácnosti, jehož subtilní taje nejlépe odhalí právě koupelna, pak se ale rozhodne zbytečně se tu nezdržovat, jednak protože dveře koupelny nemají klíč ani zástrčku, ale také protože si jeho žena už určitě dělá starosti, kam se poděl. A tak se jen potichu vy-
močí, opláchne si ruce a obličej, z police nad umyvadlem vezme velký zelený hřeben, důkladně ho omyje pod vodou a učeše si jím prokvetlé vlnité vlasy, pak chvíli zkoumá flakon s arabsky psanou etiketou, a když k vlastnímu uspokojení konstatuje, že nápis rozluštil, špláchne si z něj pár kapek na dlaň a vetře je do skrání, aby trochu ulevil té sklíčenosti, která ho pořád ještě svírá.

Ukáže se, že nevěsta nečekala a vydala se zatím zpátky ke svatebnímu veselí, takže za dveřmi už střeží jeho soukromí jen usměvavá nevěstina matka, a Rivlin usoudí, že tohle je ta pravá chvíle projevít vstřícný zájem o zdraví churavějící babičky. Babička a nemocná? diví se matka. Naše babička? No ano, babička, trvá Rivlin na svém a napodobí zkormoucený tón své studentky, chuděra babička leží doma a je vážně nemocná. Nemocná? Ale co vás nemá. Jak jste na to přišel, že je nemocná? A hrdě ukáže na drobnou stařenku v pestrých šatech, která sedí v kruhu přítelkyní, náruživě bařá z vodní dýmky a usměje se na ně ústy plnými dýmu.

Sluší se vůbec přistihnout nevěstu o svatebním dnu při lži? přemítá v duchu, zatímco nevěstina matka pro něj stůj co stůj shání doprovod zpátky na svatbu, jako by snad netrefil sám. Nabídne se starý, málomluvný šlachovitý rolník v šedém kabátu a s oslnivě bílou *kúfijí* omotanou kolem hlavy, zřejmě Samáhiřin dědeček, čeká na profesora u dveří a zdvořile skloní hlavu na pozdrav. Když společně vyjdou na dvůr, všimne si stařec černé klisny, která tu zřejmě nemá co pohledávat, a krátkým zamlaskáním ji přivolá k sobě. A tak se v přátelské účtě ubírají všichni tři cestou vzhůru, dědeček jde uprostřed, po pravici si vede ušlechtilou arabskou klisnu a snaží se porozumět vzdělanecké arabštině židovského orientalisty, který kráčí po jeho levici.

Osvětlený taneční parket pod širým nebem se mezitím zaplnil mládeží, která se nechává strhnout dunivým, agresivním rytmem západní rockové hudby, linoucí se z reproduktorů namísto tklivých orientálních melodií. Rivlin vyšle na dálku toužebný pohled ke své

ženě, která sedí pořád na stejném místě, u stolu zastíněného větlemi rozložitého fíkovníku, hladké nohy má pohodlně natažené před sebe a pozorně naslouchá hovoru. A znovu, tak jako pokaždé v těžkých chvílích, se v něm probudí vědomí, jak opravdová a hluboká, správná a neochvějná láska ho už tolik let věrně poutá k té, která právě teď šaramantním gestem vylovila z kabelky krabičku cigaret a nabízí z ní dvěma sekretářkám katedry, s nimiž se už stihla sprátnout. A Rivlin ví, že dnešním večerem počínaje nemine den, aby si sekretářky nevzpomněly na charismatickou ženu, s níž se dnes večer seznámily, pokaždé ji nechají pozdravovat a někdy připojí i pár obdivných slov na adresu té, která si neodpustí čas od času napůl vážně a napůl žertem manželovi připomenout: Stejně máš štěstí, víš to? Víc štěstí, než si zasloužíš.

3.

– Tak už jsi pookřál. Není to otázka, jen prosté konstatování, vyslovené s toutéž jasnoživostí, s jakou dokáže jeho žena pokaždé přecítit sebemenší hnutí jeho nálad. Nebylo by tě, kdyby sis přiznal, že se tady dobře bavíš, jako my všichni.

On ovšem nepatří k lidem ochotným připustit, že se dobře baví, natožpak na svatbě, byť arabské. O návštěvě koupelny u nevěsty doma raději pomlčí, přece jen by to mohlo vyznít nemístně, zato ale s nevysvětlitelnou radostí v hlase oznámí přátelům své zjištění – před chvílí tu potkal jednu jejich bývalou studentku, která žije dole ve vesnici, Afifu, Samáhiřinu matku. Když ale líčí, jak ji přesvědčoval, aby se ke studiu vrátila, sekretářky se ozvou, že by v těch lidech neměl probouzet falešná očekávání. Po tolika letech přerušení už není možné navázat na předchozí studium. Jedině zapsat se znovu do prvního ročníku.

– Posad se u nás, vybídne ho žena mírně. Tím si nepomůžeš, když budeš nad námi takhle stát.

A opravdu, zbytečně si dělá naděje, že jeho netrpělivé postávání přiměje pohodlně usazenou společnost, aby se začala sbírat k odchodu. Nejenže hostitelé nechtějí o jejich odjezdu ani slyšet a vlídně

jim pohrozili, že by si tak kvapné rozloučení mohli vyložit jako urážku, ale i samotní židovští svatebčané jako by ztratili pojem o čase a zapomněli, že je čeká ještě dlouhá cesta zpátky, nechávají se kolébat uvolněnou orientální atmosférou jarního večera na venkově a dychtivě vyhlíží poslední chod hostiny, domácí zmrzlinu. Rivlin ví, že tím, kdo z pozadí diriguje tuhle požitkářskou nedočkavost, již propadla celá společnost kolem stolu, není nikdo jiný než jeho žena, pro niž je teprve dezert skutečným vrcholem a opodstatněním každé hostiny, zvláště pak tam, kde se dá tušit mimořádný zážitek pro chuťové pohárky.

– Sedni si, prosím tě, zopakuje žena káravě, a už nás s tím nerozčiluj, stejně zpátky nebudeš řídit ty. A nikdo si nechce nechat ujít sladkou tečku na závěr téhle vydařené svatební hostiny.

A tak Rivlinovi nezbyvá než přidat se k těm, kteří s nadějí hledí vstříc epifanii domácí arabské zmrzliny, a na pozadí hřímající rockové hudby mlčky sledovat vášnivou debatu mezi šéfem katedry a hloučkem arabských studentů, naslouchajících právě teď s napjatým výrazem plamenné filipice židovského orientalisty, šéfa katedry, který jim vytríbenou arabštinou káže o trestuhodném selhání arabského národa v počátcích nadvlády osmanských Turků před pěti sty lety a o celkovém úpadku arabského kulturního živlu v následujících staletích. Rivlin to zaznamenal už několikrát: navenek ten zbožný historik se sefardskými kořeny jedná s arabskými kolegy a studenty zdvořile a dává si záležet na přátelských gestech, mluví s nimi zásadně jejich jazykem, a dokonce je ochoten vážit cestu na svatbu v odlehlé galilejské vesnici, jeho chování však nepramení ani tak z úcty k nim, jako spíš z jisté skepse. Nebyl v tom ani náznak nepřátelství, opovržení ani despektu, nýbrž skutečně jakási principiální, ba akademická skepse ohledně schopnosti Arabů respektovat individuální svobodu, usilovat o ni a vůbec chápat samotný koncept svobody jako takový. Tuto svou tezi s oblibou ilustroval nejrůznějšími kuriózními perličkami z arabských dějin, které sbíral s náruživostí hraničící téměř s obsesí. Rivlin jeho skepsi nikdy nesdílel a bránil se jí ze všech sil, zaváněla mu rasismem a při různých příležitostech s ní ostře polemizoval, nyní však cítí, že ho zatvrdělá kolegova myšlenka čímisi ochromuje, jako by čerpala sílu z jeho vlastních skličujících

vzpomínek, nebo je snad sama pomáhala rozdmýchat. A tak raději mlčí, jen položí ruku na rameno své ženy, vyhlížející dezert.

Trpělivost mladých Arabů, kteří doposud zdvořile naslouchali židovskému intelektuálovi, jenž si zasluhoval jejich respekt z titulu své akademické funkce i jako jejich host, však pomalu vyprchává a bouřlivá diskuse mezitím přiláká i další mladé lidi, studenty Technionu, kteří Akriho neznají a nemají s ním nic společného, přicházejí blíž a připojují se k hloučku užaslých posluchačů, který se jako smyčka stahuje kolem orientalisty olivově snědé pleti, jenž se květnatou arabsčinou nehorázně vysmívá minulosti jejich národa. V čerstvém, vláhlém horském ovzduší se vznáší hrozba konfliktu, který by mohl zhatit přátelské gesto účasti na svatbě. Zrovna když Rivlin uvažuje, jestli se nemá do debaty vložit, využít váhy své profesorské autority a utnout tohle provokativní kázání níže postaveného kolegy, ozvou se kolem jásavé výkřiky a na stole před nimi přistane na podnose zmrzlina, třpytící se krystalky ledu, a před hosty jsou postaveny poháry z broušeného skla a zlacené dezertní lžičky. Neuvěřitelné, jak lahodnou zmrzlinu dokázali připravit v téhle zapadlé vesnici mezi slepici a osly, vláchnou a bohatou, plnou překvapivých chutí a barev, která se na jazyku jen rozplývá, až Rivlin přemýšlí, jak přibrzdit žádostivou nenasytlost své ženy, která se v posledních letech nemálo zakulatila, jí samotné to ovšem nevadí, líbí se sama sobě taková, jaká je.

4.

Noc je příjemně vlháká, a tak jeho žena cestou zpátky požádá arabského řidiče, aby zastavil nedaleko městečka Šafáamr před osvětleným rákosovým stánkem u silnice, kde prodávají čerstvě sklizené ovoce a zeleninu ze zahrad a sadů okolních vesnic, a svou výřečností přesvědčí i obě sekretářky a dva odborné asistenty z katedry, kteří se s ní mezitím spřátelili, aby vystoupili s ní a šli si také něco koupit. Chvilí se zdá, jako by jí bylo zatěžko se s Araby rozloučit, a proto si usmyslela, že si od nich odveze aspoň pár okurek a baklažánů, cuket a jahod jako vzpomínku na chutě a vůně svatební hostiny, kde se cítila tak dobře. A když si jeho žena vezme něco do hlavy, jsou

všechny protesty marné, Rivlin proto zůstane na znamení vzdoru sedět v mikrobuse a s údivem pozoruje spícího šéfa katedry, kterého ta nehorázná filipika zmohla natolik, že usnul jako špalek a neprobudilo ho ani zhasnutí motoru. Rivlin vyhlédne z okna a unaveným pohledem sleduje postavu své ženy, která se prochází stánkem zalitým modravým světlem petrolejové lampy a nad hlavou se jí pohybují panenky zavěšené ze stropu, připomínající sošky kanaánských božstev ve starověkém svatostánku. Zase nakoupí bez rozmyslu hromady jídla, pomyslí si rozmrzele, prohnáný zelinář v ní pozná snadnou kořist a přiměje jí utratit za spoustu zbytečného ovoce a zeleniny, které se jim budou v lednici kazit, až to on nevydrží a spořádá všechno sám.

Opodál zastaví další auto a do stánku vstoupí dvě mladé ženy, které se připojí k nočním zákazníkům. Nejradši by vystoupil a učinil té mar-notratné nákupní horečce přítrž, ale při pohledu na žlutavou mlhu světel nedaleké benzinky, kam bez ustání vjíždějí další auta a jiná vyjíždějí, se ho zmocní malátná otupělost. Jestli přestanou i Arabové v noci normálně spát, pomyslí si, kdo potom bude v tomhle státě vstávat za rozbřesku a pracovat na poli? Všimne si, že se jeho žena dává s mladými zákaznicemi do řeči, a pohanským stánkem teď plují dva páry obnažených dívčích nohou, plné svěžesti mládí. Hlavou se mu mihne vzpomínka na zdravím kypící babičku, jak potahuje z útlého šlahounu vodní dýmky, připomínajícího dlouhého barevného hada, a zaplaví ho nový nával hořkosti. Proč jen se nechal přemluvit k účasti na téhle svatbě? Taková ztráta času. Vždyť i svatby jeho příbuzných a přátel mu v posledních letech působily čím dál větší trýzeň. Kdyby zůstali dnes večer s Chagit doma, mohli si najít čas na sebe, po všech těch promarněných příležitostech v posledním týdnu. Zítra už bude muset uvolnit pracovnu švagrové, která přiletí ze zámoří a deset dní bude bydlet u nich, než přijede i její manžel a společně se přesunou do hotelu. Jaké potom bude mít vyhlídky na chvilku soukromí? Noci budou krátké a rána uspěchaná. Jakmile se totiž Chagit ocitne pod jednou střechou se svou o několik let starší sestrou, k níž ji poutá složitý spletenec lásky a provinilosti, může na sex rovnou zapomenout. Stačí, když její jediná sestra nechá ve vedlejším pokoji odložený kus oblečení nebo pár bot, a ji to úplně zablokuje.

S manželovou vzdorovitou nehybností se ovšem Chagit vypořádá snadno, tašky obtěžkané nákupem jí donese do mikrobusu sám zeleninář a vyrovná jí je k nohám: „Tady to máte, ctihodnosti, račte si posloužit.“ Z těch dvou mladých žen se totiž vyklubaly advokátní koncipientky, které jakmile zjistily, že jim osud v tuhle pozdní hodinu přihrál do cesty okresní soudkyni, spěchaly se jí hned představit. A protože všichni Arabové věří, že se dříve či později ocitnou před soudem, ať už v roli žalobců, nebo obžalovaných, naplnila je při setkání s usměvavou soudkyní, která k nim hluboko v noci zavítala do stánku, posvátná bázeň.

– Neměla by sis advokáty takhle pouštět k tělu, připomene jí káravě. Copak nevíš, jak se snaží zdiskreditovat každého soudce?

– Soudce, miláčku, ne soudkyni, opraví ho s úsměvem, sáhne do kabelky pro hřeben a podá mu ho, aby jí rozčesal vlasy, jako by ji teď uprostřed noci ještě čekala důležitá schůzka. Nemusíš mít o mě starost. Víím, kam až můžu zajít. Její slova však zřejmě neplatí o přízemních požitcích, protože jen co se mikrobuses znovu rozjede, pustí se do prohrabávání tašek, které má složené u nohou, a o chvíli později vyloví hrst červených třešní, nejspíš jí podvědomě připomínají štědré bradavky matčiny, vkládá si je nemyté do úst a pecky opatrně vyplivuje do dlaně.

Uplyne půlnoc. A protože je řidič vyzvedl jako první, přijdou na řadu až jako poslední. Nejdřív je potřeba probudit spícího šéfa katedry. Ačkoli svým škodolibým proslovem málem přivedl všechny do potíží, Rivlin ho teď láskyplně sleduje, jak zčerstva a s hlavou vztyčenou kráčí k domovním dveřím, a v duchu si blahopřeje, že ho jmenovací komisi doporučil jako svého nástupce, čímž se konečně zbavil břemene mnohaletého působení v čele katedry. Ve čtvrti Neve Šaanan se jeho žena vřele rozloučí nejprve s jednou sekretářkou, o pár ulic dál s druhou a pak projíždějí novými rezidenčními čtvrtěmi na předměstí, kde vysadí mladého kolegu, kterého pravděpodobně čeká zářná akademická kariéra a jehož tichá žena, jak si Rivlin všimne až teď v noci, je v prvních měsících těhotenství. V postranní ulici na Hadar ha-Karmel se ven vyhnou dva rozjaření doktorandi,

Žid a Drúz, kteří bydlí společně ve studentském podnájmu. Na Merkaz ha-Karmel pak vystoupí z mikrobusu i Rivlin a doprovodí ke vchodu do pečovatelského domova staříckého emeritního profesora, který nevynechá žádnou společenskou událost své domovské katedry. V nočním loučení je zčistajasna víc přátelství a blízkosti, jako by večer strávený ve společnosti Arabů připomněl Židům dávný pocit sounáležitosti. A Rivlin ví, že jeho vnímavá žena si všechny svatebčany ukládá do paměti a ještě i po letech si každého z nich vybaví ne-li jménem, tak alespoň podle nějakého detailu, který na sebe prozradil.

Když přijedou k bytovému komplexu na Francouzském Karmelu, kam se před půl rokem manželé Rivlinovi nastěhovali, znovu si připomenou, jak jsou rádi, že opustili starý dům na okraji divoce zarostlého vádí, které se rozkládalo hned za jejich terasou, dům, v němž strávili třicet let života a teprve nedávno ho vyměnili za bydlení v novostavbě s pomalým, leč spolehlivým výtahem, který je teď vyveze i s taškami obtěžkanými nákupem do pátého patra. Mladý arabský řidič tmavé, téměř černé pleti a se žhnoucím zrakem výťahu nedůvěřuje, ale trvá na tom, že jim pomůže s nákupem až ke dveřím do bytu, a když mu Rivlinova žena nabídne spropitné, téměř ho to urazí. V žádném případě od nich nechce peníze, sám patří k rodině nevěsty, jmenuje se Rášid, je nevěstin vzdálený bratranec a pro Samáhir a její hosty udělá, co jim na očích uvidí. Všichni ve vesnici mají Samáhir rádi a jsou na ni pyšní, je to schopná, vzdělaná dívka, mezi mladými vyniká. V zimě sice byla nemocná, ale jistě bude mít ještě příležitost všem ukázat, jak daleko to dotáhne.

– Samáhir byla nemocná? podiví se Rivlin. To musí být nějaký omyl.

Ale mladík trvá na svém. Ano, nemocná.

– A co jí bylo?

Jenomže Rášid si název té nemoci nepamatuje, jen ví, že šlo o něco vážného, a proto jen co se uzdravila, svolila k sňatku, aby si vynahrádila ztracený čas.

A jelikož si mladý šofér opravdu nic nedá, stačí mu sklenice obyčejné vody, nezbyvá jim než jeho přání vyhovět a pak s tichou radostí poslouchat, jak obdivuje jejich nový, krásně zařízený byt. Ještě než se vydá zpátky na svatbu, kde se podle jeho slov zábava protáhne až do rána, zeptá se ho Chagit, jestli nevěstino jméno v arabštině něco znamená. Vzdělaného orientalisty se poněkud dotkne, že dotaz nesměřoval k němu, a hned se ozve.

– Samáhir znamená oštěp.

Mladý Arab ovšem není s jeho ekvivalentem spokojen. Samáhir je kopí, ne oštěp, upřesní s vážnou tváří a černé uhlíky jeho očí se rozsvítí. *Samáhir* znamená kopí a *samáhari* je kopiník. A s těmito slovy se s manželi ve dveřích rozloučí.

Po dlouhých hodinách ve společnosti jsou konečně sami a ze všeho nejdřív spěchají k záznamníku, doufají, že z něj uslyší hlas Ofera, jejich staršího syna, který už čtyři roky žije v Paříži. Žádná ze tří zpráv ale není od něj. Jako první se z přístroje ozve syn jejich hospodyně, drmolivou hebrejštinou s arabským přízvukem jim oznamuje, že matka onemocněla a zítra nepřijde, váhavost v jeho hlase však nasvědčuje tomu, že se jako obvykle jedná o nemoc smyšlenou. Druhý hlas, měkký, hřejivý a jasný, patří jejich mladšímu synovi Cachimu, armádnímu důstojníkovi, který se omlouvá, o víkendu musí nečekaně do služby, a kdo ho bude chtít vidět, musí se za ním vypravit na základnu do galilejských hor. Jako poslední ze záznamníku zazní svěží, přísný hlas Chany Tedeschiové, která hlásí z Jeruzaléma, že se s manželem před týdnem vrátili z cesty do Jižní Ameriky, doma je ovšem nezastihnou – ještě než stačili vybalit kufry, přihlásilo se profesorovo pověstné astma, které trpělivě čekalo v Izraeli, až se vrátí z dovolené, aby mohlo udeřit s nebývalou silou. Přeje-li si Rivlin svého univerzitního kolegu a někdejšího doktorského školitele navštívit, nechť zamíří do nemocnice Bikur Cholim, kde staříčký badatel leží ve stavu bezvědomí na oddělení interny, třetí patro, pokoj číslo 8. Není nicméně kam spěchat, ubezpečí je rozjařeným hlasem jeho choť, sama vzděláním arabistka a výtečná překladatelka předislámské poezie období *džáhilíje*, neboť tentokrát profesora Tedeschiho čeká zcela jistě delší hospitalizace.

– To by člověk nevěřil, jakou jí ty jeho nemoci dělají radost.
– Spíš je potřebuje k životu, opraví ho Chagit a ten lapidární postřeh mu znovu připomene pronikavost jejího myšlení, kterou u ní tolik obdivuje. Přemýšlí, jestli si nemá ze záznamníku znovu přehrát vzkaz z Jeruzaléma, jestli dokáže zachytit jemný rozdíl mezi radostí a potřebou, ale to už se za ním ozve její hlas.

– Pojď spát. Je tady hrozný binec. Co se dá dělat, hospodyně zítra nepřijde, budeme tu muset uklidit sami. Ale pomůžeš mi... Taký se musíš trochu zapojit...

– Trochu? zopakuje po ní dotčeně. Jako by nevěděla, že jí bude nejen spolehlivě k ruce, ale nakonec zůstane jako obvykle většina starostí kolem domácnosti na něm. Na ni hned ráno čeká u soudu prokurátor, obhájce a obžalovaný, kteří si po právu nárokují svěží a odpočatou soudkyni, kdežto na jeho psacím stole trpělivě polehává jen změt poznámek a výpisků k rozepsané knize, které s radostí počkají na jindy.

Jeho žena dobře ví, že mu poslední dobou vůbec není proti myslí úmornou práci na studii odložit a místo toho raději s patřičným reptáním zastat povinnosti věčně marodící hospodyně či lenivé paní domu, přesto si dá pozor, aby nevypustila z úst cokoli, co by si mohl její muž vyložit jako výraz nevědky vůči míře nepohodlí, které je ochoten podstoupit po dobu návštěvy její milované sestry. A tak nic neřekne, ani když Rivlin ještě teď, uprostřed noci, zamíří do kuchyně, polohlasem si rozmrzele mumlá něco o zbytečných nákupech a přitom automaticky naskládá špinavé nádoby do myčky a spustí program. Pak vyjde po schodech do horního patra a vstoupí do ložnice, kde ji zastihne, jak si hová v oblečení na přehození ustlané postele, na klíně má položenou misku s třešněmi a sleduje televizi, ve které běží satelitní zpravodajství. Všude se povalují hromádky šatů, sukní, halenek a střevíců, němých svědků dlouhého váhání, co si obléct na arabskou svatbu, ale to jí nebrání se uprostřed té spouště pohodlně uvelebit a slastně se oddat tomu, čemu s oblibou přezdívá „relaxace před spánkem“ – vlastní sestra takřčeně „relaxace po spánku“.

– Jak můžeš mít po té svatbě ještě hlad? zamručí nesouhlasně a nabere si plnou hrst třešní, ne snad protože by na ně dostal chuť, ale aby urychlil jejich konzumaci.

– Proč ne? odvětlí jeho žena s klidným úsměvem. Měla jsem jen zmrzlinu, jinak jsem se jídla skoro nedotkla. Zato ty jsi spořádal snad půlku té chudinky jehňátka.

– Kdyby jen půlku, povzdychne si Rivlin při vzpomínce na vůni šťavnatého jehněčího, které mu arabští hostitelé přejícně vršili na talíř. Pocit sytosti ale zmizel a tělem už mu pulzují jen vzdálené ozvěny rytmů orientální hudby. Pohlédne do tváře své ženy, popelavé únavou, a vzpomene na bezdětnou švagrovou, stárnoucí společnici, která jim od zítřka vstoupí na deset dní do života. Cítí, jak se v něm rozlévá únava a smutek, ale je odhodlaný už z principu požadovat splnění „manželských povinností“. Posadí se na pelest, začne jí jemně masírovat chodidla a přitom zkoumá míru své touhy, než ji začne vyžadovat od ní.

7.

Zítřek se svou dlouhou řadou povinností sice slibuje dlouhý a náročný den, ale on s uspokojením konstatuje, že ho tělo nezradilo. Natáhne se po ovladači televize, který má Chagit položený na prsou, a ztiší zvuk, jen obraz běží dál.

– Teď není vhodná chvíle. Ani ty z toho nebudeš nic mít. Nenuť se. Necháme to na ráno. Víš, jak to dopadá, když nemám chuť.

– Ale budeš mít, ujistí ji, jako by dovedl skrytým tlačítkem ovládat její touhu. Jenže ona se brání, odstrkuje ho, snaží se vyvléknout z jeho objetí, těžko říct, jestli je tak unavená a opravdu nemá náladu, anebo má její odpor skrytý hlubší důvod.

– Zase mě v tom necháš samotnou.

– Nenechám, prohlásí pevně, zatímco cítí, jak se mu ve slabínách probouzí vlna vzrušení. Slibuju, nevyvrcholím bez tebe. Zhasne velké světlo a nechá svítit jen malou lampičku na nočním stolku.

– Mluv. Říkej mi něco. Nejsme zvířata, ozve se jeho žena nespokojeně a její tichá zloba ho přiměje ustat v milostné předešle. Víš dobře, jak nemám ráda, když u toho mlčíš, neřekneš mi jediné láskyplné slůvko.

Kdo ví, jestli opravdu potřebuje slyšet vyznání lásky, které v ní vykřesá vášeň dostatečně silnou, aby překonala její nechuť, anebo jestli

se zrovna rozhodla stanovit mu podmínku, kterou teď pozdě v noci, zatímco ho únava svírá v náručí pevněji než jeho vlastní žena, sotva může splnit, ale je odhodlaný pokračovat. Snad v něm rozbouřily touhu chvějivé tóny orientální hudby, možná bylo v říji to jehně, které snědl, anebo v něm probudila vášně vzpomínka na krásnou Afifu, bývalou studentku, která teď nejspíš sedí vedle zdravím kypící babičky a potahuje z průsvitné vodní dýmky. Přestože nemá sílu ani náladu vymýšlet milostná slůvka a jediné, po čem touží, je ulevit si a vzápětí se propadnout do hlubokého spánku, dokáže ze sebe vydolovat upřímné vyznání lásky.

A Chagit poslouchá. Oči má zavřené, po tváři jí tu a tam přelétne úsměv, slova pro ni znamenají hodně a v ložnici pro ni mají váhu ještě větší než v soudní síni. Natáhne k němu své kypré paže a zve ho, aby vstal a lehl si k ní, hlavou k hlavě, tváří v tvář, a pak vezme do dlaní jeho skráně a líbá ho na čelo a na oči, ale polibky jsou najednou vlažné, jako by se srdce nedokázalo připojit k žádostem těla. Co je? našťve se. Už jsem ti to vysvětlovala. Jsem utahaná. Proč na to tak tlačíš? To tě na té svatbě někdo rozrajcoval? Co zas máš? Jak jsi na to přišla? Nic. To je jedno. Nevím. Přijde mi, že jsi nějak divně cítit. Divně cítit? O čem to mluvíš? Tak se hned neurážej. Asi jsi tam ve vesnici něčím načichl. Možná něčí parfém. Nesahal jsi tam na něco? Nemyl ses cizím mýdlem? Už se nezlob. O nic nejde. Stačí, když si oplácheš obličej. Ta vůně odtamtud je mi nějak nepříjemná. Možná bychom se měli oba ještě osprchovat. Bude to i příjemnější. Běž první, já půjdu po tobě. Jsme zpocení a máme za sebou dlouhý den. Zítra ráno se probudíme čisti a svěží a stihneme všechno, co chceme.

8.

Nic. Konec. Už i na racionální úrovni se z jeho vášně vytratila poslední jiskra. Zamíří do sprchy, důkladně si namydlí genitálie i obličej, ale není si jistý, že ta vůně je pryč, necítil ji ani předtím. Když vyjde nahý a čistý z koupelny, narazí na ni ve dveřích, už je také nahý, chytí ji do náručí a vzdorovitě jí nastaví čelo k nosu, ať mu řekne, jestli je „to“ už pryč. Vyprskne smíchy, láskyplně ho obejmě, přitiskne se k němu svými dokonalými řadry, políbí ho na

nastavené čelo a slíbí mu, že se pomilují ráno, ale ten slib lze sotva brát vážně.

Vždyť kdo ví, co ráno přinese, jaké myšlenky a starosti se vpletou do snů. Její sestra se tou dobou už bude vznášet v letadle nad širým oceánem a pomyšlení na brzké shledání Chagit určitě vyžene z postele, aby se hned za rozbřesku pustila do úklidu, protože všechno se musí stihnout: vysát podlahy, umýt okna a naleštit zrcadla, do myčky naskládat už jednou umyté nádoby, v pračce znovu přeprat čisté ručníky a ložní prádlo a hlavně přichystat návštěvě královsky voňavé, naškrobené povlečení, natrást a uhladit hebké, vzdušné příkrývky a pečlivě načechrat dva zbrusu nové pérové polštáře, to všechno v neviditelné soutěži s právě tak starostlivě nachystanou, čistou, měkkou a voňavou postelí, která na ně pravidelně čekala při jejich pobytech u nich v Americe.

Ale protože ví, jak moc pro ni ta vzácná návštěva znamená, bez protestů se podvolí pokynům paní domu, která za jiných okolností přenechává dohled nad domácností s lehkým srdcem jemu a hospodyně, zatímco sama se po dlouhém dni na soudu natáhne s novinami na postel mezi poházené hromádky šatstva a talířky s peckami od snědeného ovoce. Jako zasloužilý, svědomitý četař převelený k liknavé důstojnici pomáhá všet prádlo z další pračky a mezitím vyklízí pro návštěvu svou pracovnu. Protože se u nich švagrová tentokrát zdrží déle, musí pro ni uvolnit tři šuplíky a celou polici s knihami. Bude u nich bydlet všeho všudy deset dnů, ale i tak se rozhodl, že počítač na tu dobu přestěhuje do svého malého kabinetu na univerzitě. Švagrovou má přes to všechno rád a nechce se ocitnout v pokušení svalovat na ni odpovědnost za to, že opět nepokročil v práci na knize, která uvázla na mrtvém bodě už v době, kdy řešil starosti kolem stavby bytu a stěhování, a od té doby se nepohnul z místa.

Ráno uteče jako voda. Zanedlouho si soudkyně navlékne talár a spolu s dalšími dvěma soudci bude čekat v zadní místnosti, až zapisovatelka ohlásí jejich příchod do jednací síně a začne přelíčení. Díky skvělé souhře Rivlinovi zvládnou za pouhé dvě hodiny to, na co by jejich hospodyně nestačil ani celý den. Podlaha se skví čistotou, okna a zrcadla jsou nablýskaná, pracovna přeměněná v pokoj pro hosty je krásně uklizená a vyvětraná a z gauče je královské lože zvoucí

k ulehnutí. K dokonalosti už chybí jen květiny, zákusky a občerstvení, to všechno ovšem nakoupí soudkyně cestou z práce, ještě než návštěva překročí jejich práh. Komplikovaný soudní proces probíhající za zavřenými dveřmi se táhne už několik měsíců a podléhá přísným procesním regulím, takže není naděje, že se z něj soudkyně zvládne uvolnit dřív, aby mohla s manželem přivítat sestru na letišti.

9.

A tak mu nezbyvá než pro ni nastartovat druhé auto, menší a starší, kterým obvykle nejedí, a znovu jí vysvětlit symboly a ukazatele na palubní desce, jejichž smysl a účel jeho žena vzápětí zase zapomene. Ještě že řídí klidně a za volantem nezmatkuje, jinak by nikam bez úhony nedojela. Je nevyšší čas, ale Chagit s odjezdem otálí, má na manžela ještě poslední dvě prosby. První je jednoduchá: hned jak letadlo přistane, ať jí zavolá. Druhou žádost vysloví váhavě a s rozpaky. Jestli by přece jen před cestou do práce ještě sundal a dal prát záclony v pracovně, teprve teď na odchodu si všimla, jak jsou špinavé.

– Jaképak špinavé, prosím tě.

– Ale ano, jsou špinavé, trvá mírně na svém. Vážně. Miláčku, ty si takových věcí nikdy nevšimneš.

– Dobře, a i kdyby. Všechno má své meze. Žádné záclony se prát nebudou. Nevím, proč bychom tvé sestře měli chystat pokoj jako pro korunní princeznu.

Korunní princeznu? Jeho podivné jízlivé přirovnání ji překvapí. A vůbec, co do toho tahá její sestru? Je to jeho pracovna, jeho záclony. Sám bude rád, až se za dva týdny do pracovny vrátí a budou ho tam čekat vyprané záclony.

Ale on zarytě mlčí, nechce jí dát šanci, aby ho přemluvila. Už aby odjela. Kdyby ses se mnou včera večer vyspala, pomyslí si v duchu, možná bych to pro tebe teď udělal. Chagit si ho změří pohledem, v očích se jí mihne zloba. Jako obvykle je jí zatěžko se rozloučit, špatně snáší i krátké odloučení, a zrovna dnes ji čeká dlouhý, úporný den u soudu, odkud se nehne, takže se ani nepodívá na letiště, kam jinak jezdí tak ráda.

– Na co ještě čekáš? Měla bys vyrazit, nebo přijedeš pozdě.
– Soud tě zprošťuje starostí o můj pozdní příchod, usměje se s jistotou, že je v její moci odzbrojit každého netrpělivého čekajícího trefnou poznámkou. Ale když vidí, že s jeho mlčením to nepohnulo, zeptá se ho zničehonic, jak se mu vlastně na té arabské svatbě líbilo.

– Ušlo to, odpoví neochotně.

– Ušlo to? Nic víc? Jeho strohá odpověď ji neuspokojí. Byla to krásná svatba. Mně se tam líbilo. A ty jsi taky nevypadal, že zrovna trpíš. Zřejmě pro tebe Arabové opravdu tolik neznamenají, když tě nepřepadla ta tvoje obvyklá závist.

– Jaká závist? O čem to mluvíš? odpoví dopáleně. Ať se mladí klidně berou, co je mu po tom? Nezávidí jim, jen to v něm probouzí trýznivou vzpomínku. Trápí ho, co se pokazilo a co už nejde vrátit zpátky. Dělá mu starosti, jaká rána dopadla bez vysvětlení na jejich syna. Sama dobře ví, že se z toho Ofer chudák dodneška nevzpamatoval.

Nechá ho mluvit a tiše poslouchá, i když ví, že přijede pozdě na soudní jednání, které bez ní nemůže začít, a pak vypne nastartovaný motor, aby mu k tomu, po kolikáté už, řekla svoje. Co se stalo, stalo se, nechme to plavat. Už je to pět let. Ten pocit zmaru musí přebolet. Ostatně i Ofer na tom měl jistě svůj díl viny. Proč se zbytečně trápit? Tohle jde stejně mimo něj, Oferovi pomoci nemůže, a je to tak v pořádku. Občas jí připadá, že do syna projektuje obavy a zatrpkllost, které by měl nasměrovat spíš jinam.

A kam?

Dejme tomu k sobě.

K sobě? Jak to myslí, k sobě?

Ale to už soudkyně nervózně mrkne na hodinky.

– Teď na to není čas, otočí znovu klíčkem v zapalování, probereme to jindy. Hlavně buď na sestru hodný, vždyť víš, jak si všechno bere.

– Vždycky jsem na ni hodný.

– Tak zkus být ještě hodnější, než si myslíš, že je být hodný.

Malé auto nastartuje a rozjede se, ale on ví, že o pár metrů dál zastaví a ona na něj z okénka zamává, ať přijde blíž. A pak se s obavou v hlase, jako by tu otázku vyslovovala poprvé, zeptá: Miluješ mě? V Rivlinovi se vzedme vlna lásky k ženě, která se pokouší utišit v sobě

bolest z odloučení. Ví, jak ji tlačí čas, ale není ochoten jen tak bez ničeho potvrdit svou lásku a nechat ji s klidným srdcem odjet za lidmi, kteří na ni už netrpělivě čekají. Sklopí hlavu a chvíli vážně přemýšlí, jako by chtěl dát najevo, že jeho láska není nic samozřejmého. Nakonec zlehka přikývne.

– Jak moc? vypálí Chagit, jako by smlouvala na trhu.

– Moc, připustí upřímně. A šeptem dodá: Víc, než si zasloužíš.

– A proč? ptá se dál, jako by výslech nebyl u konce, a není úplně jasné, jestli jen dětinsky žertuje, anebo mu pokládá nejdůležitější otázku svého života. Řekni mi, proč mě máš rád?

Ale to už se v něm probudí vzdor, zasměje se, poklepe na střechu auta a netrpělivě ji pobídne, už jeď.

10.

Ale i on má před sebou náročný den. Od přistání letadla ho dělí dlouhých osm hodin. Vráti se do pracovny odklidit ze stolu poslední hromádku papírů a rozhodne se, že švagrové uvolní ještě jednu poličku. Pak si důkladně prohlédne záclony v okně. Špinavé mu nepřipadají, ale nevadí, stejně je vypere, ať má Chagit radost, když už musí celý den soustředěně sedět na soudcovském stolci. Sundá bílé záclony z garnýže a v náručí je jako nevěstu přenese do koupelny, ponoří je do teplé vody s trochou mýdla na praní a vymáchá je, špinavou vodu musí několikrát vypustit, než odtéká čirá. Najednou ho přepadne obava, jestli si jeho žena v úzkostné snaze předvést se jako dokonalá hostitelka vůbec všimne, že se o záclony postaral, a co když je vypere znovu, a tak pro jistotu nechá na stole lístek se vzkazem o vykonaném dobrodiní s dovětkem, že to ovšem nebude zadarmo, po chvilce váhání ale poslední větu přeškrtá, co když se doma bez ohlášení objeví syn a vzkaz si přečte.

Přichází chvíle odpojit počítač i s příslušenstvím, smotat kabely a všechno naskládat do dvou černých cestovních tašek, vystlaných ručníky. Než se naposledy rozloučí se svou pracovní, s ironickým úsměvem vyhlédne z okna a pátrá očima na balkoně v druhém patře protějšího domu, jestli tam nespatří přízrak své mrtvé matky.

A opravdu, stařena v červených šatech bez rukávů už povytáhla prostřední roletu, opírá se o zábradlí a hněvivým, zpytavým pohledem odtažitě sleduje popelářský vůz, který pomalu sjíždí úzkou ulicí směrem k nim.

Když se nastěhovali do nového bytu, chvíli trvalo, než si toho přeludu všiml. Psací stůl v pracovně postavil nejdřív ke stěně, aby se lépe soustředil. Ale jeho žena ho přesvědčila, aby ho přestěhoval k oknu. Když budeš bez nápadu, zírání do zdi ti nepomůže, a pokud ti práce půjde od ruky, výhled tě rušit nebude. A tak se stalo, že se jednoho večera asi týden po stěhování, když už se dostatečně pokochal výhledem na západní svahy Karmelu porostlé svěží, bujnou zelení, se střechami domů rozesetými mezi borovicovými háji, rozhlédl v podvečerním soumraku po domech na protější straně ulice, bloudil pohledem po balkonech a oknech a najednou si s mrazivým úlekem, ale i s příměsí rozechvělosti a pobavení všiml stařeny, která jako by z oka vypadla jeho nebožce matce, seděla na balkoně a vykládala si na karetním stolku pasiáns.

Slámově žluté vlasy, těžké tělo, nahrbená postava cíhající ve střehu na nástrahy okolního světa – to všechno mu s neuvěřitelnou přesností připomínalo jeho zesnulou matku, která před třemi lety zemřela. Na dálku sice nedokázal rozeznat rysy ve tváři té robustní stařeny, ale i tak cítil jasně, že přímo před ním na protější straně ulice sedí právě taková osamělá, záštiplná a nepřístupná žena, pohroužená do kosmické prázdnoty, kterou vyplňuje přízemními praktickými myšlenkami.

Balkon naproti měl trvale stažené čtyři rolety, jen jedna z nich bývala občas na několik hodin vytažená. Nikdy se u stařeny neobjevila žádná návštěva, příbuzný nebo přítelkyně. Zbytek bytu, zřejmě prostorného, se utápěl v šeru. Vynořovala se z jeho útrob a zase v nich mizela. Nelistovala v zahraničních časopisech jako jeho matka, většinou si vykládala karty. Čas od času vyšla na balkon s ovocem a nožikem, opřela se o zábradlí, plod pokrájela na kousky a rychle ho snědla, slupky a jádřinec bez výčitek svědomí odhazovala do zahrádky pod sebou.

Když ji jednou s lehkými obavami pobaveně ukázal z okna své ženě a mladšímu synovi, nezdálo se, že by je ta podoba přesvědčila.

Chagit se do něj pustila: Ale jdi. Tahle ženská je mnohem ošklivější než tvoje matka, a navíc z ní jde strach. Jeho sestře, která celý život chovala k matce skrytou zášť, připadala stařena naopak od pohledu laskavější a úplně chápala, proč bratrovi tolik uhranula. Dlouhou dobu pak zůstala stát za oknem a s chladným úsměvem jako na divadle pozorovala matčin přízrak v domě naproti, osvobozená od strachu, kdy se na ni snese další výčitka nebo napomenutí.

První měsíc ho stařena odnaproti fascinovala natolik, že poprosil mladšího syna, armádního důstojníka, o vojenský dalekohled, aby si mohl důkladně prohlédnout její tvář. Ale zblízka už nebyla podoba tak výrazná. Jeho matka se do posledního dne před smrtí zkrášlovala jako přísná pávice silnou vrstvou výrazných líčidel, zatímco tahle stařena se šminek ani nedotkla, její tvář byla zažloutlá a pustá jako tvář sfingy vyčnívající z písku.

Zpočátku se snažil být nenápadný a pozoroval ji vskrytu, přece jen kdyby ho zahlédla za oknem s dalekohledem v ruce, mohla by se před ním začít schovávat nebo na něj i zavolat policii. Brzy ale zjistil, že jsou jeho obavy zbytečné, stařena o něj ani nezavadila pohledem. Její myšlenky i oči směřovaly jen dolů. Svět nahoře pro ni vůbec neexistoval, všechno se odehrávalo pod ní. A teď se s ní musí na dva týdny rozloučit. Chybět mu nebude, ale ve chvílích nicnedělání nacházel podivnou útěchu v pohybech a gestech důvěrně známých z dětství, jen tentokrát je mohl pozorovat bez příměsi špatného svědomí nebo povinnosti.

11.

Na sekretariátu katedry dějin Blízkého východu ve třiadvacátém patře výškové budovy univerzity leží mezi štosy studentských prací a zaměstnaneckou poštou oválný měděný podnos plný orientálních zákusků, výslužka zasláná příčinlivou nevěstou, která pamatovala i na ty ze svých učitelů, co se z účasti na svatbě omluvili. To pak ale není žádná spravedlnost, namítne dotčeně Rivlin. Bez práce nejsou koláče. Tak aspoň uznejte, že ta námaha stála za to, odvěti sekretářky, které ho zdraví na jeho vkus snad až příliš srdečně. Nebyl to špatný

nápad, zajet se jednou podívat na arabskou svatbu a vidět ty naše nedůtklivé studenty v jejich přirozeném prostředí, kde se cítí opravdu doma. A s vaší paní jsme se moc nasmály, dodají se steskem v hlase po ženě, která je opustila a zanechala je ve společnosti svého mrzoutského manžela. Ano, umí se radovat ze života, připustí profesor s lehkým úsměvem. Starám se o ni pěkně, ještě aby byla nespojená.

Sekretářky se rozpačitě zasmějí, jako by řekl něco nepatřičného. Dokud působil v čele katedry, dlouhá léta se staraly o něj a o jeho potřeby, takže si těžko dokážou představit, že by objekt jejich péče mohl pečovat o někoho jiného. I jemu tenhle rozhovor připadá nepříjemně osobní, od sekretářek si zpravidla udržuje formální odstup. Už si ale zvykl, že jakmile se někdo seznámí s jeho ženou, hned tak se té známosti nepustí, jako by se mu tím otevřela skulinka, jak se dostat blíž k němu.

Dveře kanceláře šéfa katedry jsou zavřené a Rivlin chvíli váhá, jestli má vzít za kliku a vejít dovnitř, aby si s kolegou promluvil o jeho neomaleném výstupu na včerejší svatbě. Vzápětí ho z váhání vysvobodí sekretářky: Pan docent Akri se po vás sháněl.

Rivlin vstoupí do prostorné světlé kanceláře, která sloužila dlouhá léta jemu. A přestože se jí tenkrát vzdával s lehkým srdcem a s vědomím, že se konečně zbavuje tíhy funkce vedoucího katedry, nechal si tam v policích několik svých knih a schoval si od kanceláře klíč, aby tam mohl i nadále částečně uplatňovat vlastnické právo.

– Profesor Tedeschi leží v nemocnici v bezvědomí, oznámí mu tichý snědý muž, usazený uprostřed čisté, uklizené kanceláře v koženém křesle před monitorem počítače, nad nímž se vyjímá fotografie jeho dvou vnuků, jednoho tmavého a druhého plavého, kteří mu dodávají inspiraci a snad i kuráž při probádávání temných, tragických zákrut arabských dějin.

– Ano, vím, opáčí Rivlin lakonicky a pocítí lehké zklamání, že ženě jeruzalémského učenice nestačila vyjádřená účast od profesora nadanějšího žáka a obrátila se pro slova útěchy i na tohoto historika průměrných kvalit, u něhož si profesor Tedeschi cenil nanejvýš tak svědomité akribie při sestavování rejstříků k jeho knihám a doplňování bibliografických odkazů v poznámkovém aparátu. Tolik let jsi

mu dělal asistenta v Jeruzalémě a pořád tě dokáže vyplašit jeho žena se svým dramatickým tónem? Možná sis nevšiml, ale ona ty jeho nemoci potřebuje k životu a pokaždé má radost, když může všem rozhlásit, jak se mu zase přitížilo.

Akri svěsí hlavu. Pokud jde o slabé stránky Arabů, projevuje opo-
važlivou nebojácnost, jakmile ale dojde na židovské sebeklamy, drží se zpátky, zvláště pokud vytuší ohrožení pro svou vlastní akademickou kariéru.

– Tentokrát to vypadá vážně, pokusí se chabě obhájit výkřik tísně z Jeruzaléma. Už dva dny se neprobral z bezvědomí.

– Ano, vím. Přesně takhle ležel v bezvědomí v dubnu roku dvaadevadesát, což mu ovšem nijak nebránilo po pár dnech se otřepat a vystříhnout úvodní přednášku na konferenci v Dajanově centru o vztazích arabských zemí k Turecku. A totéž v únoru čtyřia devadesát, tenkrát ho ve vážném stavu převezli do nemocnice a tři dny byl mimo tento svět, ale samozřejmě se nezapomněl probrat včas, aby stihl odjet na čtyřměsíční vědeckou stáž do Princetonu. A zas to samé se opakovalo před pár lety, když jsme ho začátkem zimy pozvali na jednodenní kolokvium o zemích severní Afriky, co jsem uspořádal tady u nás na katedře. Hned po jeho příspěvku o stažení Turecka z Alžíru ho odvezla sanitka do Rambamovy nemocnice a noc strávil na jipce, ovšem hned další den ráno si v klidu odletěl do akademického centra v Káhiře. Carlo Tedeschi má tuhý kořínek, ale protože je to dobrý partner, leží mu na srdci blaho jeho ženy. A ví, že ta si v téhle bezútešné izraelské realitě udrží sílu a zdravý rozum jen díky jeho nemocem. Proto se taky v cizině těší tak dobrému zdraví. Nedělej si z toho hlavu, Efrajime. Před týdnem se vrátil z cesty po Ohňové zemi a tam ho ani nenapadlo, aby upadal do bezvědomí.

– Z Ohňové země? zopakuje s lehkým pobavením zbožný muž s jarmulkou, kterého nepřestává udivovat, jaké bizarní a odlehlé destinace si manželé Tedeschiovi vybírají k uspokojení svých cestovatel-
ských choutek, ovšem obavy ho neopouštějí. Třeba je to tentokrát doopravdy vážné, nevzdává se, jako by se bál, že sofistikovaná psychologizující vysvětlení oťresou jeho žebríčkem hodnot a jeho odhodlání splnit náboženskou povinnost navštěvovat nemocné ztratí opodstatnění. Nakonec, i kdyby profesor trpěl jen v zájmu zachování

duševního zdraví své družky, není snad správné projevit mu účast v jeho soužení? Proto se ostatně Akri dnes po Rivlinovi sháněl, chtěl mu totiž navrhnout, že po skončení oborového semináře společně odjedou do Jeruzaléma a zajdou za profesorem Tedeschim do nemocnice. Po cestě aspoň stihnou probrat dění na katedře a třeba i chvíli diskutovat o tom jeho krátkém vystoupení včera večer na Samáhiřině svatbě, kolega k němu jistě bude mít nejrůznější kritické připomínky. Nejspíš jeden druhého o své pravdě nepřesvědčíme, pousměje se šéf katedry, ale aspoň po cestě neusneme.

Jenomže Rivlin má dnes před sebou důležitější rodinné záležitosti, nehledě na to, že vyhlídka na další odpoledne strávené v Akriho společnosti ho rozhodně neláká. Mimoto se ani nehodí, aby za Tedeschim přišli společně, jako kdyby měli rovnocenné akademické postavení nebo je snad k uznávanému profesorovi vázalo stejně hluboké osobní a profesní pouto. Když ale teď stojí u okna své malé univerzitní pracovny, která se má na příštích deset dnů stát jeho útočištěm, za zády mu poblikává monitor počítače připojeného ke všem kabelům, na kterém si zatím neotevřel text rozpracované monografie plné nedořešených otázek a argumentačních slabin, s níž se poslední rok trápí, a bloudí vyprahlým pohledem po prostranství kampusu pod univerzitní budovou a pak k šedavým křivkám galilejských hor, v jejichž lůně utichlo někdy k ránu veselí arabské svatby, napadá ho, co když má Efrajim Akri pravdu a Tedeschiho žena tentokrát se svými poplašnými zprávami nepřehání, byť si to třeba sama ani neuvědomuje. Nakonec proč ne, vyrazí na letiště o něco dřív, pojedje nejprve do Jeruzaléma a zastaví se v nemocnici za svým starým učitelem a mentorem, aby Tedeschiovy varoval, že s tak vážnými věcmi není radno si zahrávat, jinak se může stát, že se promění ve skutečnost.

K náhlému nutkání vyrazit na cestu se přidá i odpor, který cítí při pouhém pomyšlení na to, že by si měl ve své malé pracovně s majestátním výhledem do krajiny otevřít na počítači práci, která v kontrastu s velkolepostí hor rýsujících se na obzoru postrádá jasné jádro a nejspíš i opodstatnění – a tak vezme do ruky sluchátko, zavolá na okresní soud a paní soudkyni Rivlinové, která sedí od rána na jednání za zavřenými dveřmi, zanechá vzkaz, že ho o polední pauze v práci nezastihne, protože se rozhodl odejít dřív, aby stihl v Jeruzalémě

navštívit nemocného přítele. Ví, že ji ta zpráva rozladí, ne snad že by měla obavy, aby stihl dojet na letiště včas, nebo že by se domnívala, že bere zděšené oznámení Chany Tedeschiové příliš vážně, ale protože mu má za zlé, kdykoli si z chvilkového rozmaru vezme volno a zajede si na výlet, zatímco ona musí nekonečné hodiny zasedat na soudcovském stolci a soustředěně poslouchat výpovědi těch, kteří před ní předstupují s obavami v srdci a zápasí o vlastní osud.

Cestou se ještě zastaví na sekretariátu, jestli mu nepřišla nějaká pošta. Ale sekretářky mu jen zdvořile připomenou, že dosud nezaplatil svůj díl na společně zakoupeném svatebním daru pro Samáhir. Když vyrovná dluh a osladí si ústa poslední svařenkou baklavou, která zůstala osiřelá na podnose, zabloudí pohledem k otevřeným dveřím do Akriho kanceláře, kde za počítačem sedí historik s jarmulkou na temeni, jehož ani administrativní mumraj neruší od soustředěné vědecké práce. Rivlin požádá sekretářku, aby mu ověřila přesný čas přistání zaoceánského letu, a naposledy vstoupí do Akriho kanceláře, aby mu oznámil, že ačkoli nemá o stav hypochondrického pacienta nijak vážné obavy, rozhodl se přece jen vyrazit z práce dříve a zajet do Jeruzaléma, aby uspíšil profesorovo zotavení, „takže až za ním večer přijdeš, Efrajime, určitě už bude dostatečně při smyslech, aby tě požádal o drobnou pomoc s dohledáním nějakého bibliografického údaje“.

Akri se usměje, ale ruměnec v jeho tmavé tváři prozrazuje, jak se ho to dotklo. Dosáhl sice definitivy a zdánlivě nemá důvod k obavám, co si o něm zkušenější kolega myslí, přesto ale coby pouhý doцент pocítí při profesorově kousavé poznámce nepříjemné bodnutí.

12.

– A mimochodem, měl jsi pravdu, prohlásí Rivlin, zatímco se svobodně prochází po své bývalé kanceláři a v duchu rozjímá, komu se Akri podobá víc, jestli plavovlasému vnukovi, nebo tomu snědšímu. Ten tvůj včerejší proslov obsahoval řadu sporných bodů, o kterých by se dalo polemizovat, ale k tomu se teď vracet nechci. Spíš by mě zajímalo, jestli ti nepřišlo trochu netaktní, nebo dokonce, že to tak

musím říct, zholá nerozumné, začít Arabům uprostřed svatebního veselí vykládat tu svou teorii – jak jí to říkáš? Teorii selhání? Skepse? Zoufalství? Ano, zoufalství. A čím je to vlastně zoufalství? Naše? Nebo jejich?

– Nás všech... Šéf katedry vycítí kolegův nepřátelský tón a je okamžitě ve střehu, připravený se bránit.

– Pak ovšem věz, že tohle tvé zoufalství, které si tak rád pěstuješ, ne každý pochopí. Rivlin se zadívá na fotografii Akriho vnuků a pocítí záchvěv hořkosti nejen vůči dědečkovi, ale i oběma vnukům. A nemusíš mi to všechno znovu vysvětlovat, už jsem to slyšel mocrát. Je to zoufalství principiální, ryze teoretické, akademické, nevyplyvají z něj žádné jednoduché politické závěry ani nesleduje ideologické cíle. Ale pokud smysl té tvé teorie uniká i mně, a to jsem s tvými myšlenkami a odbornou prací celkem dobře obeznámen, co si s ní počnou ostatní? Vždyť tam nebyli jen studenti od nás, ti jsou na tvůj košatý styl přednášení zvyklí a berou ho s nadhledem, ale poslouchali to i studenti z jiných fakult, dokonce někteří z Technionu. Jaký má smysl poštvat si je proti sobě a nastolit jim v hlavě zmatek, ještě ke všemu na poklidné venkovské svatbě?

– Právě že tam to má největší smysl, prohlásí skálopevně zbožný orientalista. Ve chvíli, kdy jsou ve svém přirozeném prostředí, kde se cítí doma a uvolněně, v blízkosti svých oblíbených jídel, v bezpečném poutu ke svému společenství a své zemi. Jedině tehdy lze obrátit jejich pozornost k pravdě, k jádru jejich identity. Ty mě dobře znáš a víš, že nechovám vůči Arabům žádný despekt ani pocit nadřazenosti, jen bych si přál, aby pochopili zásadní nedostatek ve svém chápání svobody, který je stál tolik tragédií a historických selhání. Nakonec co jsem včera provedl tak špatného? Jen jsem svatební zábavu okořenil špetkou intelektuálního rozptýlení, jak se v kultivované společnosti sluší. Jak praví naši rabínské učenci: Hostina, u níž se nevedou učené rozpravy, se podobá hostině modloslužebníků...

– Učené rozpravy? Rivlin se zadívá na tichého muže, jestli náhodou nepřišel o rozum. O čem to mluvíš? Rozcupoval jsi jejich historii, obnažil jsi jejich slabiny, pohaněl jsi jejich předky, pošpinil jejich čest a vyjádřil zoufalství nad jejich budoucností. Kde bereš tu jistotu,

že i oni se promění v radostné masochisty, ochotné při každé příležitosti přidat se k orgiím sebemrskačství?

– Ale jaképak sebemrskačství, odpoví Akri klidně. Mluvil jsem věcně, s respektem a přátelsky. A právě proto, že tam byli i mladí Arabové odjinud, budoucí inženýři a vědci, vzdělaná elita národa, řekl jsem si, teď mám příležitost ukázat jim trochu jiný pohled na vlastní historii, a navíc v arabštině, v bohatství a květnatosti jejich milovaného jazyka. Když teď směřujeme k jakémusi smíření a hledáme si k sobě cestu, nestačí navštěvovat jejich vesnice a nechat se hostit na jejich svatbách, ládovat se jehněčím a zdvořile konverzovat, ale je zapotřebí dotknout se pravdy, i kdyby ta pravda bolela a i kdyby to třeba nakonec k ničemu nevedlo.

– Dotknout se pravdy? Rivlin pohlédne na hodinky. Jednak, tady nejde o pravdu, ta je mnohem komplexnější. A za druhé, nemůžeš jen tak beze všeho uprostřed svatby vmést lidem do tváře pravdu, i kdybys ji nakrásně zahalil do vytríbené arabštiny. Rivlin chce ještě něco dodat, ale když za kulatými kovovými obroučkami kolegových brýlí zpozoruje stín dotčení, položí mu vlídně ruku na rameno.

– Nechme to teď být. Musím běžet, probereme to později, ale nebudeme to odkládat dlouho. Příští dva týdny se budeme potkávat častěji, budu teď pracovat ve vedlejší kanceláři. Dnes večer přijíždí do Izraele švagrová a manželka mě vykážala z mé pracovní. Zítra nebo pozítří si určitě najdeme čas, abychom se posadili a v klidu si promluvili – ne o tvé pravdě, ani ne o té mé, ale o pravdě obecně.

13.

Ačkoli do předpokládaného přistání letadla zbývá pouhých pět hodin, oznámí mu sekretářka, že zatím nebyl ohlášen definitivní čas příletu, což nasvědčuje pravděpodobnému zpoždění. Do Jeruzaléma tedy může odjet bez obav, všechno se stihne. A tak když zastaví na parkovišti před jeruzalémskou nemocnicí, nezamíří rovnou k výstupu, ale nejprve zajde do nemocničního bufetu posilnit se něčím k snědku. Hlad sice velký nemá, ale setkání s nemocí starého učitele by mu mohlo zkazit apetit.

V první chvíli má dojem, že ho sestry musely poslat do špatného pokoje, je to malá místnost tonoucí v šeru s jediným lůžkem, na kterém je jen holá matrace složená napůl, zřejmě z ní byl pacient nedávno odstěhován. Rivlinovi se sevře srdce. Co když Tedeschi přestřelil a tentokrát opravdu opustil svět? Ale z šera pokoje se ozývá slabé, monotónní ševelení, které vychází, jak vzápětí zjistí, z puštěného rádia, kde právě běží zprávy. Až po chvíli návštěvník zjistí, že pokoj má ještě přístěnek, kde leží pacient, za nímž přichází. Oči má zavřené, je připojený na hadičky různých barev a na sobě má pyžamo sestávající ze dvou dílů, které k sobě nepatří. Kalhoty s otvorem u rozkroku nesou razítko se jménem nemocnice, ale košile pyžama je jeho vlastní, Rivlin ji poznává z předchozích návštěv profesora v jiných nemocnicích. Jeruzalémský badatel nepůsobí dojmem, že upadl do bezvědomí, spíš jako někdo, kdo se vědomí urputně brání. Jeho kulatá tvář je celá rudá, spálená od slunce z dobrodružné výpravy do Ohňové země. Jen jeho prořídle, neposlušné vlasy mladistvě povlávají v závanec větráku, namířeného k němu.

Z tranzistorového rádia, postaveného mezi polštář a večerní vydání novin, zní hlas moderátorky, která před chvílí dočetla přehled zpráv a teď pokládá první otázky hostům, pozvaným do studia k horké politické debatě. Těžko říct, zda profesor Tedeschi dokáže vnímat útočný tón a jízlivé šlehy diskutujících, natožpak mít z nich nějaké potěšení, ačkoli jindy efemérní politické kauzy náruživě sleduje a zřejmě právě proto mu sem jeho žena rádio přinesla, aby mu v přítomnosti důvěrně známých reprodukovanych hlasů navodila pocit pohody. Prudká vlna astmatických křečí přiškrcuje jeho dech a z hrdla mu bublá hluboké chrčení, jen není jasné, jestli svíravé stahy hlen produkují, nebo mu brání ve vykašlání. Nebýt modré kyslíkové masky, která jeruzalémskému profesorovi pumpuje vzduch do plic, nejspíš by propadl dalšímu záchvatu dusivého kašle, jaký už tolikrát vyděsil posluchače během přednáškového cyklu Orientální společnosti, zvlášť pokud se ozval až po skončení profesorova příspěvku, když už se posadil zpátky mezi obecnstvo. Ačkoli Rivlin viděl profesora Tedeschiho v nejružnějších nemocnicích už tolikrát v onom soumrácném stavu na pokraji života a smrti a pokaždé dokázal ve starém mentorovi, který mu svého času předal úctyhodnou sumu

poznatků, jakkoli dnes už zčásti překonaných, zažehnout jiskru duchaplné sebeironie, která jim oběma pomáhala vyhnout se rozpačitým výlevům soucitu, teď při pohledu na profesorovu brunátnou tvář sežehlou sluncem si přestává být jistý, že se mu to tentokrát podaří.

– Carlo? zašeptá mu tiše do ucha. Tímto jménem kdysi Tedeschiho oslovovali jeho velcí učitelé, profesori Bennet, Mayer a Goytein, kteří ještě za dob britského mandátu přednášeli nadanému italskému mladíkovi o dějinách Blízkého východu v klenutých posluchárnách Hebrejské univerzity na hoře Scopus. Když během války za nezávislost Tedeschi narukoval do minometné jednotky, musel si jméno změnit na hebrejské, ale později se ke svému původnímu italskému jménu vrátil a nechával se jím oslovovat mezi kolegy a spolužáky v úzkých chodbách a učebnách prozatímní univerzitní budovy v Terra Sancta, a jméno Carlo mu už zůstalo i na travnatých prostranstvích nového univerzitního kampusu v Givat Ram, kde se později stal energickým, kulaťoučkým odborným asistentem a kde záhy získal docenturu a později také profesuru.

Jedno pacientovo oko se pootevře a vzápětí se opět zavře. Rivlin tuší, že ho profesor poznává, ale nemá dost sil vynořit se z mlhy bezvědomí a začít vysvětlovat, natožpak omlouvat prudké zhoršení svého zdravotního stavu, a tak to raději nechá na své ženě, neúnavné a svědomité agentce jeho chorob, která se co nevidět vrátí a se svou obvyklou afektovanou přepjatostí mu barvitě a do nejmenších detailů vylíčí veškeré peripetie profesorova onemocnění, načež bude chvíli bédovat nad zoufalými lékařskými prognózami, než do toho vstoupí sám Tedeschi a zavede řeč na poslední drby a skandály v akademickém světě. Ty, jak Rivlin ví, by dokázaly jeho staříckého učitele probrat nejen ze strnulosti bezvědomí, ale snad i z hrobu, raději se však ovládne a dál mlčky stojí nad jeho lůžkem. Se směsicí zvědavosti a odporu se zadívá na ošklivé žluté skvrny od kanyl, zapíchnutých do paží někdejšího mladíka, který uprchl do Palestiny z italského Turína v roce 1939, kdy Mussolini uzavřel pakt s Hitlerem, a který pak nějaký čas osaměle putoval od jednoho útulku k druhému až do chvíle, kdy si získal mezinárodní ohlas coby znalec zevnitř zkorumpovaného, leč navenek stabilního režimu osmanské říše.

– Copak je s tebou, Carlo? Co se stalo? vysloví znovu šepem a s jistou obavou v hlase otázku k bronzově hnědé tváři osmahlé sluncem, jako by se izraelský orientalista musel vypravit až na samý konec světa, aby se sám stal orientálcem. Profesorovo unavené, hněvivé oko se znovu otevře a nesouhlasně se zavře v němém výčitce, že návštěvník nemá dost trpělivosti, aby počkal na jeho ženu, která mu posléze s náležitou dramatickostí vylíčí historii posledního astmatického záchvatu. Profesor si zatím pod příkrývkou protáhne své krátké nohy, navlečené ještě do modrých vlněných ponožek, rozdáváných pasažérům byznys třídy v letadlech společnosti El Al, a z nich sklouzne na pelest antologie arabské milostné poezie předislámského období. Arabské vydání je opatřené drobnými, tužkou psanými poznámkami Chany Tedeschiové, která vloni publikovala vynikající předklad několika básní z této antologie, postihující věrně obsah i ducha arabského originálu.

Rivlin pohlédne na hodinky. Pokud nebude mít let švagrové zpoždění, musí nejpозději za půl hodiny vyrazit na letiště. Co když se profesor neumoudří a neprobere se, kdo mu pak dosvědčí, že za ním vážil cestu do nemocnice? A tak vyjde z pokoje na chodbu a chvíli se prochází, až konečně zahlédne opodál profesorovu ženu, jak se rozčileně o čemsi dohaduje se zdravotní sestrou.

– Jochanane! Ty jsi tady? Proč tak narychlo? Vždyť jsem vám nechávala vzkaz, že Carlo si jistě v nemocnici nějakou dobu poleží.

Návštěvník se usměje na svéráznou ženu, druhou životní družku jeruzalémského badatele, kterou lapil do svých sítí v době, kdy jeho první manželku hospitalizovali v psychiatrické léčebně. Mladá studentka ovšem záhy pochopila ošidnost profesorova charakteru, a jen co se stala jeho druhou ženou, rozhodla se předejít osudu své předchůdkyně tím, že bude v záletném profesorovi pěstovat jeho choroby.

– Tentokrát se ti podařilo nás doopravdy vystrašit, obejmě ji letmo Rivlin a s lehkým sarkasmem dodá: Říkal jsem si, že se za ním zastavím, než vyskočí z postele a bude zas spěchat na nějakou konferenci nebo zahraniční cestu.

– O čem to mluvíš? Na jakou konferenci? Jakou cestu? ohradí se profesorova žena dotčeně. Zase nám nevěříš. To ti nestačí, co jsi teď

viděl na vlastní oči? Ale haifskému historikovi připadá, že za jejím ledovým pohledem zahlédl náznak uspokojení z toho, jak se profesorův dávny žák a blízký přítel snaží vážnost situace odlehčit humorem.

– Ale ne, já ti věřím. Věřím ti. Znovu ji obejmeme, tentokrát už pevněji. Dneska opravdu nevypadá dobře. A co ta jeho brunátná tvář? Co na to říkají doktoři?

– Doktoři nic nechápou, to je ten problém, rozhořčí se vynikající překladatelka staré arabské poezie, kterou by nebýt ustavičné péče o podlomené profesovo zdraví dozajista čekala zářná akademická kariéra.

– Ale takhle je to přece pořád dokola, neodpustí si Rivlin. Běháte od jednoho lékaře k druhému, zkoušíte různé prášky a léčebné postupy, ale nic nezabírá, protože doktorům neřeknete pravdu.

– Jakou pravdu? zamračí se a energicky otevře dveře do pacientova pokoje.

– Že je to jen v jeho hlavě... A v tvojí... Celé je to jen psychosomatický problém, prohlásí věčně rebelující profesorův žák a vzápětí svých slov lituje.

14.

Rivlin ví, že co nevidět bude muset vyrazit na letiště, a začne se ho zmocňovat obava, že si se starým profesorem v bezvědomí nestihne kloudně promluvit – už proto, že jeho žena teď zešíroka, s vědeckou důkladností nešetřící drsnými detaily líčí průběh toho, co se dělo po jejich návratu do Izraele, protože v Ohňové zemi se profesorovi Tedeschimu navzdory cestovatelským strastem ještě dýchalo dobře.

– A co vás to vlastně popadlo, odjet do Ohňové země? Proč zrovna tam? pokusí se Rivlin přerušit proud její řeči a dostat se k jádru věci. Dozví se, že profesor Tedeschi přijel do Argentiny na pozvání, aby tam pronesl sérii přednášek, a protože italská vláda už před lety uznala odpovědnost za perzekuce namířené proti jejímu mladému občanovi, donucenému opustit vlast, hradí astmatickému profesorovi jako odškodné za zločiny fašismu každý rok týdenní

ozdravný pobyt kdekoli na světě. Letos se tedy manželé Tedeschiovi rozhodli, že vyzkouší penzion pro cestovatele a dobrodruhy v daleké Patagonii. Když už se dostali na samý kraj světa, proč se nepodívat, co je za ním?

Zavřená víčka profesora Tedeschiho se zachvějí v náznaku úsměvu. Manželčin dramatický popis jeho útrap mu dělá dobře, teď už se ale jeho v jádru sardonický duch těší, až tíhu soucitu vyváží pár štiplavých, kacířských poznámek jeho věrného žáka, prvního mezi jeho asistenty, kterého před lety vyslal do Haify založit na tamní univerzitě katedru blízkovýchodních studií, aby se z nich v jeruzalémské alma mater nestali soupeři a aby se vyhnuli zbytečným rozbrojům.

A tak chabým posunkem ruky naznačí své družce, že mu má sundat kyslíkovou masku, aby alespoň pozdravil přítele, který za ním přijel až z Haify. Avšak profesorův k nepoznání změněný, zesláblý a sípavý hlas jeho dávného žáka opravdu vyděsí.

– Jak se daří paní soudkyni? vypraví ze sebe a zalapá po dechu, snad aby dal najevo, že by býval rád viděl i jeho ženu, které si vskrytu duše, jak se Rivlin domníval, považuje víc než jejího manžela, jenž se teď soucitně sklání nad jeho lůžkem.

Jednoho zimního večera před třiatřiceti lety, když dokončoval diplomovou práci, přivedl Rivlin ke svému učiteli domů mladou studentku, toho času vojačku, kterou se chystal požádat o ruku. Dodnes má v živé paměti, co tenkrát měla na sobě. Černou plizovanou sukni, která jí opticky trochu rozšiřovala útlé boky, a červený svetřík z měkké vlny. Během návštěvy toho moc neřekla, zdálo by se, že jí bránil ostych před váženým profesorem, jeruzalémskou kapacitou v oboru, avšak Rivlinovi, který už stačil poznat její silnou osobnost, neuniklo, jak si profesora s přátelským, lehce ironickým úsměvem prohlíží. Tedeschi, který také vycítil vnitřní sílu vyzařující z mladé ženy, se ji snažil ohromit svým vtípem a duchaplností. Když uprostřed rozhovoru tiše vstala a přistoupila k profesorově velké knihovně, aby si ji prohlédla, jak velela tehdejší etiketa, profesor za jejími zády nadšeně gestikuloval a mrkal na nadějného studenta, aby mu naznačil, že je s jeho výběrem nadmíru spokojen a že by podle jeho názoru měl mladík přikročit k činu co nejdřív, než mu tahle partie proklouzne mezi prsty.

Kdykoli pak v následujících letech zavládlo mezi oběma badateli napětí, vzniklo podezření z nekolegiálního jednání, jeden se na druhého hněval kvůli nepříznivé kritice své práce nebo naopak kvůli jejímu přehlížení, pokaždé je usmířila právě vzpomínka na onen večer, kdy dal osvěcený a prozíravý učitel svému žákovi souhlas s osudovou volbou životní partnerky. Nejen že mu vedl práci na doktorské dizertaci, ale byl tak trochu i tím, kdo ho postrčil ke šťastnému manželství.

Chana Tedeschiová mezitím pokračuje v podrobné zprávě o profesorově nemoci a výsledcích odběrů krve a moči a přitom stáhne manželovi z nohou ponožky, aby náležitě demonstrovala, že tentokrát se nejedná jen o prudký astmatický záchvat, nýbrž že se v organismu známého učenice šíří i agresivní gangréna. Ale Rivlin nevydrží pohled na zažloutlé, rozpraskané nehty na svráštělých profesorových nohách a honem sáhne po svazku beduínské milostné poezie.

– Vidím, že se chystáš na překlad dalších básní, pokusí se odvést řeč od záležitostí těla k věcem ducha. Nelíbí se jí, že takhle přerušil její výklad, ale vzhledne k němu s tázavým, mírně podezřívavým pohledem.

– Četl jsem tvůj překlad pěti básní v časopise *Alpajim* a je opravdu vynikající, po věcné i poetické stránce. Klobouk dolů, takhle překládat je umění. A jak se ti podařilo zachytit groteskní, a přitom mrazivý charakter úvodního pozdravu al-Hadždžádže! Už jsem ho několikrát četl se studenty, abych jim ukázal, že před čtrnácti staletími znali arabští samovládci nejen krutost, ale dovedli ocenit i jemnou ironii.

Rivlin se uprostřed pokoje napřímí a začne recitovat:

*Až odhalím tvář, zazáří mé jméno.
Dozrály blavy, lidé z Al-Kúfy, i jdu je otrhat,
vidím krev mezi turbanem a vousem,
já jsem pán sklizně – poznáte to sami!*

– Vidím krev prýštit, opraví ho šeptem překladatelka.

– Jistě, *krev prýštit*. Nádherně jsi přeložila ten verš: *Lakaanní anzu-ru ilá'd-dimá i bajna'l-amáimi wa'l-libá*. Velmi záslužnou práci jsi odvedla, Chano, a nikdo z nás ti neodpustí, jestli si zase odjedeš

někam do Ohňové země za dobrodružstvím, místo aby ses pustila do překládání a my se mohli potěšit četbou staré arabské poezie v překrásném hebrejském hávu. Kdo jiný by to dokázal tak dobře jako ty?

Není to poprvé, kdy překladatelka slyší pochvalná slova o časopisecky publikovaných básních v jejím převodu, tentokrát ji to ovšem zaskočí: stojí v nemocničním pokoji u lůžka svého muže, jehož vědomí je zastřené mlhou, v ruce třímá ponožku a vykládá o jeho chorobách, a najednou ji tolika obdivnými slovy zahrne univerzitní profesor, jehož hlavním oborem je sice historie, nikoli poezie, přesto však dokáže ocenit výsledek její práce. Hněv a zahořklost v její tváři vystřídá lehký údiv a neví, jak na ten nečekaný chvalozpěv zareagovat. Zarudlý obličej pacienta, který jejich hovoru naslouchá, se rozjasní, výřečná kolegova chvála na adresu jeho družky ho zjevně potěšila, ale vzápětí ho zachvátí další neutišitelná vlna dusivého kašle.

15.

Jeho žena mu honem nasadí kyslíkovou masku, snad aby zmírnila ten záchvat, nebo možná aby mu zabránila v mluvení.

Tedeschi zmučeně zavře oči, chrčivý kašel se smísí s čerstvým přísunem kyslíku. Rozepnutá košile odhaluje jeho hrudník, který stoupá a klesá jako měch.

– Tak to vidíš, povzdychne si překladatelka, copak se můžu za takových okolností soustředit na překlad milostné a válečnické poezie? Do toho se chystá sborník u příležitosti Carlova životního jubilea, skoro všechny příspěvky už máme pohromadě, jen ty jsi zatím nedodal tu svou slíbenou studii.

– Já vím, podrbe se haifský badatel rozpačitě na hlavě, ten můj příspěvek... Pořád ho nemám dopsaný.

Tedeschiho víčka se pohnou. Astma neastma, chce slyšet, jak jeho žák zdůvodní, proč dosud neodevzdal příspěvek do sborníku k jeho počtě.

– Nedávno jsme se stěhovali do bytu v novostavbě a všechno to zařizování a starosti kolem toho mě úplně odrovňaly. Chagit je věčně

u soudu, domů se nedostane, takže to všechno spadlo na mě. Připadám si úplně vygumovaný, vůbec mi to nemyslí. Pořád se mi nedaří vrátit se k soustředěné práci. A z těch Arabů mě celkově přepadla taková beznaděj. Copak člověk může psát o národně osvobozenec-kém boji Alžířanů ve čtyřicátých a padesátých letech, když vidí ten děsivý teror a zabíjení, co tam teď probíhá?

– Ale to tě přece vůbec nemusí zajímat, namítne Chana Tedeschiová. Nepíšeš o současnosti, jsi historik. Navíc kdo říká, že musíš Arabů milovat, abys o nich mohl bádát? Slíbil jsi příspěvek. Nevidíš, jak je na tom Carlo špatně? Nemůžeme přece vydat Carlovi sborník a nemít v něm zastoupeného jeho nejznámějšího žáka. To by nepůsobilo dobře.

Rivlin se rozpačitě usměje. Kdyby řekla „nejlepšího“ nebo „nejúspěšnějšího“, potěšilo by ho to víc. Ne vždy měl radost, když se jeho jméno objevovalo v souvislosti s jeruzalémským badatelem, jehož poslední vědecké výstupy byly spíš slabší. Pohlédne na hodinky. Musí vyrazit. Ještě že se naobědval dřív, než byl přinucen dívat se na profesorovy nohy. Nakloní se nad svého učitele, aby ho objal na rozloučenou. Je to všechno jen psychika, má na jazyku, ale jakkoli je o tom skálopevně přesvědčený, rozhodne se tuhle poznámku raději spolknout.

– Navečer budete mít ještě jednu návštěvu, tentokrát bohabojnou. Chystá se sem Efrajim Akri, aby splnil náboženskou povinnost návštěvy nemocného. A s Chagit se za vámi možná znovu zastavíme o šabat.

Ale Tedeschi se neklidně zavrtí, jako by se ještě nechtěl s přítelem rozloučit.

– Copak se děje? zeptá se ho badatel, tentokrát s upřímnou účastí. Ale učitel mlčí, v jeho tváři je znát rozrušení, ale protože se obává dalšího záchvatu kašle, nechce si sundat kyslíkovou masku, jenom paží připojenou k hadičce s infuzí mávne směrem k prázdnému lůžku u dveří. Co se mi to pokouší říct? přemýšlí udiveně Rivlin. Snad nechce, abych se nechal hospitalizovat s ním na pokoji? Jestli se z profesorových groteskních chorob stane drama plné emocí, co zbude z jeho někdejšího šarmu?

Jeho žena konečně pochopí, co se snaží stařík naznačit.

– Aha, už vím, zvolá s radostí, že si vzpomněla. Zapomněla jsem ti říct, kdo tu před pár dní zemřel. Přivezli ho sem po mozkové mrtvici a celou noc zápasil o život. Jak se jmenoval ten tchán tvého syna?

– Tchán? škusbne sebou návštěvník a vyšle k prázdnému lůžku zděšený pohled, jako by se v záhybech složené matrace dosud ukrývala smrt. O kom to mluvíš? Žádného tchána nemáme, moji synové nejsou ženatí.

Ale Tedeschi, který jejich rozhovor s napětím poslouchá, začne pod kyslíkovou maskou znovu chrčet v návalu kašle.

– Ale jistě, váš tchán, brání Tedeschiho žena pravdivost smrti, k níž došlo v tomto nemocničním pokoji. Jen mě poslouchej, Jochanane, nebuď tak zatvrzelý, říkám ti jen, co se stalo. Před pár dní ho sem přivezli uprostřed noci, ležel tu jen pár hodin, ale oba jsme ho poznali. Přece ten váš tchán, to mi neříkej, že nevíš, o kom je řeč. Vlastně bývalý tchán, dobře. Zapomněla jsem, jak se jmenoval...

– Hendel?

– Hendel, říkáš? Možná. Nestačili jsme se zeptat. Když ho odváželi, sundali z lůžka cedulku se jménem.

– Ale odkud ho znáte? Jak jste věděli, o koho jde?

– Jak? No přece z Oferovy svatby, co jste mu tenkrát vystrojili. Krásná svatba to byla, v tom jejich penzionu v Talpijot. Ten vysoký pán. Hoteliér. Zcela jistě to byl on. Klidně si to ověř u doktorů. Vy jste nevěděli, že zemřel? Nečtete noviny? Copak se s tou rodinou nestýkáte?

16.

– Nestýkáme, proč taky? odpoví Rivlin a cítí, jak v něm narůstá hněv, ta otázka ho zabolí a už by nejraději byl odsud pryč. Nic nás k nim neváže, vnoučata taky nemáme, abychom se vídali kvůli nim. Pět let se nám neozvali a my jsme se taky nezajímali, co s nimi je. Nic proti nim nemáme, ale jsou to pro nás cizí lidi. Myslím, že jsem vám o tom říkal, nebo ne? Ten rozvod přišel jako blesk z čistého nebe, beze slova vysvětlení, rok po svatbě. To ona Ofera opustila...

O chvíli později už Rivlin kráčí chodbou, ale nepřivolá si výtah, místo toho rozrušeně seběhne schody, jako by chtěl ještě rychle dostihnout nedávnou smrt, k níž možná ani nedošlo, kdo ví, třeba je to jen výplod fantazie dvojice orientalistů, kteří se ocitli uprostřed skutečných nemocných, doktorů a lékařských přístrojů a rázem mohli promítnout svou hypochondrii i na každého, kdo jim zkříží cestu.

Spěchá na parkoviště, ale nejdřív se zastaví u telefonního automatu a zavolá na letiště, jestli čas přistání, dopoledne ještě nepotvrzený, definitivně platí. A skutečně, čas přistání už je ohlášený – let bude mít neuvěřitelné čtyřhodinové zpoždění, jako by letadlu během cesty přes oceán náhle došly síly. Rivlin už teď vidí, jak se na něj žena bude zlobit, že s cestou do Jeruzaléma tak spěchal. Kdyby se o tak dlouhém zpoždění dozvěděl o něco dřív, ještě než odjel z Haify, její pověstné štěstí by nezklamalo a díky menší závadě na motoru sestrina letadla by nakonec stihla jet s ním na letiště, kam ji to vždycky táhlo. Chvilí proto váhá, jestli jí má o změněné situaci vůbec dát vědět. Protože ale ví, že mlčení bude chápáno jako důkaz viny, ačkoli zatím není jasné, v čem ona vina spočívá, vytočí ještě číslo domů. K jeho úlevě to nikdo nezvedne. Nechá na záznamníku krátký neurčitý vzkaz a zavolá pro jistotu i na soud, aby si pojistil alibi na všech frontách. Tam se dozví, že jednání soudu pro dnešek skončilo a soudkyně Rivlinová spěchala domů. Což znamená, že uplyne určitě hodina, ne-li víc, než jeho žena dokončí dlouhou pochůzku po lahůdkářstvích, cukrárnách a květinářstvích, aby se čistý a uklizený byt nachystal na příjezd milované návštěvy a uvítal ji ve vší nádheře a s hojným pohoštěním.

Chvilí ještě váhá, stojí před autem a pohrává si s klíčky. Co teď? Má rovnou odjet z rodného města a využít tu neplánovanou prodlevu k tomu, aby si odpočinul u své sestry, která bydlí v Savjonu, kousek od letiště? Nebo bude lepší zůstat v Jeruzalémě a těch pár volných hodin, které mu nečekaně spadly do klína, využít k navázání toho, co bylo přerušeno, ke splnění povinnosti vůči někomu, kdo si to možná zaslouží?

A to už ho nohy samy nesou zpátky do nemocnice, aby se pokusil zjistit, co je pravdy na zprávě o smrti, kterou mu před chvílí zvesela oznámili Tedeschiovi. Je to až překvapivě snadné. Zatímco vydat se

pátrat po stopách živých pacientů bývá ve velkých nemocnicích spojeno se značnými nesnázemi, mrtví za sebou nechávají stopy přehledné a spořádané. O pár minut později ví Rivlin vše, co potřeboval. Jeruzalémský historik a jeho žena se nemýlili. Skutečně tu před třemi dny zemřel bývalý tchán jeho syna, a byla to nenadálá a rychlá smrt. Večer si stěžoval na prudkou bolest hlavy, po převozu do nemocnice se jeho stav rychle zhoršoval, o pár hodin později ztratil vědomí a nad ránem zemřel.

Přímost, otevřenost a možná i smysl pro osudovou závažnost, s níž mu v ústřední kanceláři nemocnice sdělili detaily o smrti pacienta, Rivlinovi něčím imponují. Snad právě proto z nemocnice nespěchá a zamíří nejprve znovu do bufetu, aby si srovnal rozvířené emoce a myšlenky. Především v sobě cítí smutek nad odchodem optimistického, respekt budícího muže, svého vrstevníka, který za sebou zanechal, jak si dobře pamatuje, krásnou a jemnou, leč čímsi nedospělou ženu, jež na něm velmi visela, takže teď je bezpochyby nejen zlomená žalem, ale také dočista ztracená. A znovu v něm zakmitne stará bolest při vzpomínce na Oferova tchána, praktického, duchaplného a uhlazeného muže, který mu byl sympatický, a dokonce mezi nimi začal klíčit příslib pragmatického, ale upřímného přátelství, než bylo i toto pouto před pěti lety násilím zpřetrháno.

A zatímco usrkává silnou tureckou kávu, aby se posilnil před dlouhým dnem, který má ještě před sebou, ani ho příliš nepřekvapí, když ucítí sladký pocit zadostiučinění, rozplývající se mu v ústech jako zrníčko kardamomu. Zadostiučinění nejen vůči té, která ztratila otce, k němuž se tolik upínala, ale i vůči nebožtíku tchánovi, který se od něj v osudové chvíli odvrátil a odmítl se společně s ním pokusit nejen zachránit manželství jejich dětí, ale i jen porozumět příčině jeho rozpadu. Rivlina zamrazí, jako by si teprve teď uvědomil další ztrátu – tentokrát nikoli ztrátu člověka, který se mohl stát součástí jeho rodiny a přítelem, což dávno oželel, ale ztrátu jedné z nitek, která ho mohla dovést k poznání a pochopení a teď mu jednou provždy vyklouzla z prstů. Ofer se sice za ty roky od rozvodu chová, jako by na všechno zapomněl, jako by snad i odpustil ženě, když pouhý rok od svatby požádala o rozvod, ale otcovo srdce ví své: jeho syn se z té rány dosud nevzpamatoval, jen hraje před světem divadlo.

A tak se Rivlina náhle zmocní touha vyrazit z nemocnice rovnou tam, do kamenného penzionu uprostřed borovicového háje na okraji čtvrti Talpilot, hned vedle kibucu Ramat Rachel, a kráčet po šustivém koberci z jehličí, sejít pár schodů z narůžovělého mramoru mezi oleandry a vavříny, zahledět se na žlutavé pahorky Judské pouště, najít mezi nimi sytě modrý proužek Mrtvého moře, a pak vstoupit do soukromé části penzionu, kde bydlí jejich rodina, a spatřit ji tam truchlící po boku matky, bratra a sestry, možná i několika dalších příbuzných, které stačil za ten krátký rok poznat, strýců, tetiček, několika bratranců, a také stařícké babičky, která penzion kdysi řídila, pokud ovšem už sama není po smrti. Od rozvodu uplynulo pět let a Rivlin si všiml, že při občasných návštěvách Jeruzaléma se jeho žena snaží, aniž by to přiznala, zabránit jakémukoli jeho vědomému či nevědomému pokusu přiblížit se nejen k jejich penzionu, ale vůbec ke čtvrti Talpilot. Před dvěma lety se šli projít na Gabrielovu promenádu s výhledem na Staré Město a Rivlin navrhl, že by mohli zajít do Talpilot a podívat se na Agnonův dům, ale jeho žena odmítla. „Abychom tam náhodou nepotkali někoho, kdo nechce potkat tebe,“ vyjádřila to svou obvyklou lakonickou zkratkou. „Co tím chceš říct?“ rozzlobil se. „To jako že už do té čtvrti nikdy nevzkročíme?“ „Neříkám, že nikdy,“ objala ho kolem pasu, „ale zatím je na to brzy.“ Teď se ale ocitl v Jeruzalémě dočista sám a čas se zastavil, není tu nikdo, kdo by řídil jeho kroky nebo ho soudil, a ještě ke všemu mu osud přihrál dobrý a navíc ušlechtilý důvod, proč zamířit k domu bývalého tchána, jehož smrt mu skýtá ne-li povinnost, pak alespoň právo vstoupit dovnitř a vyjádřit soustrast té, která by měla, jestli dobře počítá, dosud držet šivu a spolu s ostatními pozůstalými přijímat smuteční hosty.

A zatímco v duchu přemítá, zda bude lepší ozvat se manželce hned a probrat s ní tu návštěvu, anebo to raději nechat na později a zavolat jí, až bude po všem, spěchá do Talpilot, zaparkuje opodál a vydá se na procházku okolo penzionu, přes borovicový háj, kudy se rád potuloval v dětství, a pak zahradou penzionu na dvůr, a přitom obhlíží, co všechno se změnilo a co zůstalo při starém. Nečekal,

že to na něj bude mít tak silný účinek, protože to všechno, co po synově rozvodu nenávratně ztratil a co mu bylo odepřeno, zůstalo zachováno v sladkosti vzpomínek a postupně obrostlo zlatavým chmýřím strachu z bolesti, jenomže tady mu jeho představitelství s podivuhodnou lehkostí začne přehrávat výjevy z oné nezapomenutelné svatby, při níž se přirozeně prolнул soukromý a veřejný prostor. Zahrada určená pro společenské příležitosti a zařízená pro velké oslavy s mnoha hosty, uprostřed níž se skrývá soukromý dům rodiny, v němž vyrůstala jeho bývalá snacha. Snad právě tohle propojení vnitřního a vnějšího, soukromého a veřejného orientalistu tenkrát tolik okouzlo, když přicházel s manželkou posedět v hotelové restauraci na účet podniku a veškerý personál se k nim choval s úctou a srdečností, jako by už patřili do rodiny. Během prvních seznamovacích setkání obou rodin, když už bylo jasné, že se schyluje k svatbě, projevoval její otec hoteliér neobyčejnou velkorysost. Především oznámil, že penzion a jeho zahrady budou samozřejmě rodině ženicha k dispozici nejen v samotný svatební den, ale na celé tři dny, a že všechno se podřídí potřebám svatební hostiny a následných oslav, přičemž veškeré náklady s tím spojené se zanesou do účetních knih jako provozní výdaje, tudíž díky daňovým odpočtům přispěje svým dílem na svatbu sám berní úřad a ženichův otec už přispívat nemusí. Rivlin se zpočátku bránil a pokoušel se tuhle nečekaně štědrou nabídku odmítnout. Ale pan Hendel trval na svém: „S tím si nedělej hlavu, určitě se ještě najde příležitost, kdy mi to oplatíte. Nemusíš mít obavy, tratit na tom rozhodně nebudu.“ A k tomu připojil otevřené pozvání – kdykoli se v penzionu uvolní pokoj, je manželům Rivlinovým k dispozici, stačí zavolat na recepci a zamluvit si ho, nic víc, a nečeká za to žádnou protislužbu, jsou zkrátka jeho hosté a dveře do jeho penzionu mají otevřené. Jeho žena nejdřív nechtěla o využití té lákavé nabídky ani slyšet – „Copak jsme na tom tak špatně, že si nemůžeme dovolit zaplatit za ubytování?“ – , ale ani ona nedokázala tchánovu naléhání dlouho odolávat, a tak když jednou nějaké dva měsíce před svatbou přijeli oba do Jeruzaléma prohlédnout si byt, který si mladí vybrali ke společnému životu, nechali se přesvědčit a na noc se ubytovali u nich v penzionu, ve skromném, ale čistém a vkusně zařízeném pokoji s výhledem na

majestátní poušť, prostírající se až k obzoru a se skvrnkou Mrtvého moře uprostřed. A pochopitelně nepřipadalo v úvahu, aby odmítl velkorysé pozvání na tři noci plné dojetí a radosti během samotné svatby. Tenkrát rodičům ženicha nabídli rovnou malé apartmá ve vedlejší křídle penzionu, s výhledem na hradby Starého Města. Jenomže po svatbě, během onoho příliš krátkého roku mezi sňatkem a rozvodem, se Chagit z nějakého důvodu tchánovým nabídkám bránila a s díky a zdvořilými omluvami je odmítala. A protože se Rivlin začínal obávat, že si jejich neochotu vyloží Hendelovi jako povýšenost, zařídil si přednášku v rámci cyklu pořádaného jeruzalémskou Orientální společností a navzdory nevoli své ženy přenocoval v penzionu svých nových příbuzných, kteří ho toho večera zahrnuli dvojnásobnou mírou pozornosti, když už s ním nebyla jeho žena.

18.

Podle smutečních oznámení vylepených u vstupu do hotelu a na recepci vedle pultu zdobeného plakáty z dob mandátní Palestiny a také podle šipek, které směřují smuteční hosty k soukromému křídlu penzionu, kde pozůstalí drží smutek za zesnulého, Rivlin pozná, jak těžkou ránu musela ta nenadálá smrt otce pro rodinu znamenat, když dovolili, aby soukromý zármutek takhle zjevně pronikl do veřejných částí penzionu. První otázka, kterou kdysi Rivlin položil synovu budoucímu tchánovi během seznamovacího setkání, k němuž došlo právě tady, se týkala toho, jak dokáže skloubit běžný rodinný život s každodenním hotelovým provozem a starostí o hosty. V odpověď se mu dostalo velmi podrobného vyličení zásad vedení rodinného podniku, v nichž se důsledně dbalo na oddělení soukromého a veřejného. Pan Hendel pokládal za zbytečnou rozmarnost, aby rodina žila mimo penzion a vedla oddělenou domácnost a kuchyň, když má k dispozici tolik krásně vybavených pokojů, velkou kuchyň, co běží na plné obrátky, a zástup číšníků a pokojských, kteří ve volných chvílích nemají do čeho píchnout, a proto už před mnoha lety rozhodl, že se rodina trvale ubytuje v penzionu. Ovšem svým třem dětem, a zejména zhýčkané nejmladší dceři,

budoucí Rivlinově snaše, dal jasně na srozuměnou, že privilegium žít si pohodlně jako stálí hosté v apartmánu s pokojovou službou a stravovat se podle výběru z jídelního lístku prvotřídní hotelové restaurace je striktně podmíněno tím, že se budou držet zpátky a chovat se tak, aby hoteloví hosté nepoznali, že se opodál odehrává soukromý život rodiny – aby si každý host, byť ubytovaný na pouhý jeden den, uchoval iluzi, že veškerý personál je tu jen a jen pro něj, jako by si za cenu jediné noci koupil celý podnik.

Je zvláštní sledovat, jak se porušuje tohle posvátné pravidlo vyhlášené mužem, který už za něj nemůže bojovat. Smuteční oznámení v hebrejštině i angličtině, plné bolesti a zármutku, visí opravdu všude, u hlavního vchodu, ve vstupní hale, u vstupu do jídelny, jako by se rodina rozhodla odhalit před hosty svou soukromou bolest, ba co víc, jako by je chtěla do svého nečekaného zármutku vtáhnout.

Je za deset minut půl čtvrté. I kdyby nakonec letadlo přistálo podle nahlášeného zpoždění, a ne ještě později, do sedmi hodin má spoustu času. A tak se i přes nápisy, vyzývající na každém kroku k návštěvě truchlící rodiny, rozhodne počkat do čtyř, aby si pozůstali mohli po obědě odpočinout.

A sám cítí, že by mu trocha odpočinku také neuškodila, ostatně má před sebou den ještě delší a náročnější, než původně předpokládal. Zamíří na konec vstupní haly a pootočí si jedno z křesel zády k recepci, aby měl výhled do zahrady se záplavou květín všech barev, koupající se v jeruzalémském odpoledním světle, průzračném světle jeho dětství plného úzkostí a strachů. Opravdu ta zahrada vypadala takhle i tenkrát? Tak překrásná? Tak rozkvetlá? Tak rozlehlá? Anebo se za těch pět let odehrála přeměna, záhony se rozšířily, zasadily se další květiny a keře? Pohledem zabloudí k pěšině vedoucí k širokému travnatému prostranství. Na něm ho tenkrát nevěsta, která odložila závoj a svrchní vrstvu šatů, přemluvila k tanci. Byl tehdy z toho tance celý pryč, opatrně, ale s čím dál větší uvolněností pohyboval rukama i nohama a své taneční partnerce i všem okolo neustále vysvětloval, že naposledy tančil kdysi dávno v mládí, protože jeho žena se tanci vyhýbá, snad z obav, aby tanec neotrásl jejími pevně danými soudcovskými hranicemi a neobjevily se v nich trhliny. A pak zavolala nevěsta i na jeho ženu, aby ji také vtáhla do tanečního víru, a protože

většina hostů mezitím odešla a zbyli tu jen mladí přátelé novomanželů a nejužší kruh rodiny, Chagit se podvolila a začala tančit s ním, s nevěstou a s oběma jejich syny, kteří se k nim připojili. Tancovala sice váhavě a plaše, ale v jejích pohybech byla půvabná lehkost, a jeho v tu chvíli naplnil hluboký pocit štěstí, jako by svatba jeho syna znamenala největší úspěch jeho života, významnější než jakákoli kniha nebo článek, který kdy napsal nebo ještě napíše.

Přestože už je pevně rozhodnutý navštívit rodinu pozůstalých a vyjádřit jí upřímnou soustrast, čeká, až se jeho žena vrátí domů, v klidu složí nákup a připraví stůl s pohoštěním, ne snad aby si vyžádal svolení pro tuhle návštěvu, která jí bude zcela jistě připadat nesmyslná, to je mu předem jasné, ale aby před ní nic neskrýval. Vida, za pouhých čtyřadvacet hodin se mu podařilo vykonat několik dobrých skutků. Včera večer poctil svou účastí svatbu arabské studentky, dnes zašel za starým profesorem, který si vzal do hlavy, že je nemocný, a za chvíli půjde utěšovat truchlící rodinu, do níž už dávno nepatří.

Jenomže se nespokojí s tím, že se oči mohou nasytit pohledem na kvetoucí zahradu a prosluněný svěží trávník, a snaží se do příjemných vzpomínek vmístit i poupata zmaru a zkázy, jež následovala brzy poté, a také smrt, která tento dům před nedávnem postihla. Pomalu si začíná uvědomovat, kolik věcí se tu za uplynulých pět let změnilo. Zdá se, že hotel zažívá dobré časy. Sousední pahorek, který dřív patřil už k okraji jasné žluté Judské pouště, teď tvoří součást zahrady, a tam, kde dřív býval taneční parket pod širým nebem, s malým altánem porostlým vinnou révou uprostřed, v němž si postavili svatební baldachýn, odráží sluneční paprsky hladina nového bazénu a vedle něj stojí malý amfiteátr. Už když to tady před šesti lety spatřil poprvé, připadalo mu označení „penzion“ příliš skromné. A teď, když se pod stále stejným označením ukrývá přepychový hotel se vším všudy, už je jasné, že se jedná o záměr, jak dát hostům najevo, že mimo okázalou nádheru nabízí podnik především jisté exkluzivní soukromí.

Rivlína to táhne do zahrady, a tak vyjde ven podívat se, kam zmizel ten altánek, který si pamatuje, ale on nezmizel, jen ho s citem přemístili na vyvýšený pahorek a namísto vinné révy ho teď obrůstají

buganvilie jásavých barev. Všech šest jich tenkrát stálo v tomhle zahradním altánu, přeměněném na svatební baldachýn – ženich s nevěstou a dva páry rodičů. Opatrně vstoupí dovnitř, tak jako tenkrát, a prohlíží si žárovíčky, rozvěšené mezi listovím. Přimhouří oči, aby si znovu z paměti vyvolal ten dávný podvečer, kdy tu stál ne jako ženichův otec, ale téměř jako ženich sám. Vlastně proč ne? Také se toho večera ženil spolu se svým synem, znovu obnovil a stvrdil svazek se svou manželkou a současně uzavřel pokrevní svazek s cizí mladou ženou. Lehkým krokem se vydá na místo, kde tenkrát stál jeho syn, který v průběhu oddávacího obřadu mimoděk vzal za ruku svou matku, aby prožil svůj okamžik štěstí spolu s ní – a do sladké vzpomínky se náhle přimísí potupa a hněv.

19.

Miluje její hlas v telefonu, když se z druhého konce ozve její jemné, kultivované „haló“. Zní vždycky tak živě a pozorně, nikdy není odtažitě ani mdlé. Teď je v něm navíc znát vzrušení, snad protože čeká, že se ze sluchátka ozve její sestra. Když se ale dozví o zpoždění letadla, nadšení opadne a v jejím zastřeném hlase se ozývá rozladěnost.

- Proč ses neozval dřív?
- Doma jsem tě nezastihl a v práci mi řekli, že už jsi spěchala pryč.
- A odkud vlastně voláš?
- Z Jeruzaléma.
- Ty jsi ještě v Jeruzalémě? A co tam děláš? Voláš z nemocnice od Tedeschiho?
- Ne, tam už jsem skončil.
- A jak to s ním vypadá?
- Tentokrát to byla vážná ataka. Měla jsi ho vidět, tváře mu úplně hoří, je v obličejí rudý jako řepa.
- A opravdu je pořád v bezvědomí?
- Tak napůl.
- Jak, napůl?
- Mluvit nedokáže, ale vnímá, poslouchá.

– Tak proč ses tam tak hnál? Pořád si stěžuješ, že nemáš dost času na práci, a nakonec sám ztrácíš čas zbytečnostmi.

– Říkal jsem si, že když už mám cestu na letiště, zastavím se za ním, ze starého přátelství. Navíc jsem nějak tušil, že let bude mít zpoždění.

– Jak to?

– Ještě ani v jedenáct neohlásili na letišti potvrzený čas přistání.

– Tak to jsi mohl na mě počkat, jeli bychom spolu. Vždyť víš, jak mi bylo líto, že s tebou na letiště nemůžu.

– Ale kdo mohl tušit, že se to zpoždění protáhne na čtyři hodiny? Předpokládal jsem, že bude jen malé.

– Mohl jsi aspoň počkat, jak se to vyvine. Proč jsi do Jeruzaléma tak spěchal? Co ti najednou tak záleželo na tom, abys byl honem rychle u Tedeschiho? Pořád tvrdíš, že je to u něj jen psychická záležitost a nic víc, a najednou se za ním ženeš, jako by ti za patami hořelo.

– Tak za prvé, i kdyby to u něj byla jen psychika, tím spíš zasluhuje potěšit návštěvou. A za druhé, ten vzkaz od Chany včera na záznamníku mě nějak polekal. To víš, občas se stává, že lidi zničehonic umřou.

– Tedeschi ne. Ten jen tak neumře. A jestli jsi nevěděl, co s časem, mohl jsi na mě počkat, nebo mi aspoň dát vědět. Třeba bych stihla zajet do nemocnice s tebou. Taky ho mám ráda. Jsem tady celé dny zavřená v temné soudní síni s pochybnými lidmi, musím se soustředit na to, co říkají, a ty si zatím děláš výlety.

– Výlety? Jel jsem do nemocnice.

– I návštěva nemocnice je určité rozptýlení. Mohl jsi na mě počkat. Když ty jsi do všeho moc hr, šup šup a je po všem.

– Co to vykládáš? Jak jsi na to přišla? Já že bych...

– Nemyslím to sexuálně, spíš v životě. Na všechno moc spěcháš. Víš dobře, jak ráda si někam vyrazím, podívám se po světě.

– Svět ti neutече. Prosím tě, nic tak dramatického se nestalo. Prostě má let jednou zpoždění, za což já nemůžu, naopak jsem sám obětí situace.

– A co teď budeš dělat? Máš ještě tři hodiny čas. Zajed' k Raaje a odpočiň si u ní, než letadlo přistane. Co ta záda, pořád tě trápí?

– Záda? Proč?

- Ráno sis stěžoval na bolesti zad.
- To už přešlo.
- Stejně zajed k Raaje. Natáhneš se, chvíli se prospíš. Zrovna jsem s ní před čtvrt hodinou mluvila. A jeď tam hned. Vstávali jsme brzy, nejsi kluk, co může lítat celý den venku a pořád má dost energie. Jo, a děkuju za ty záclony. Jsi hodný, že jsi je vypral.
- I když vyprat ještě nepotřebovaly. Nebyly tak špinavé.
- Tobě nikdy není nic dost špinavé. Hlavně že sis dal říct a vypral jsi je. A teď jeď, Raaja na tebe čeká. Dej si šlofíka, já ti tam tak za hodinku zavolám.
- Počkej chvilku, poslouchej. Ještě jedna věc. Víš, co se stalo? Zemřel její otec.
- Čí otec?
- No Jehuda.
- Který Jehuda?
- Hendel.
- Jehuda Hendel zemřel? Kdy?
- Před několika dny.
- A jak ses to dozvěděl?
- Vlastně od Carla. Hendel ležel v nemocnici s ním na pokoji, přivezli ho s mozkovou mrtvicí, a o několik hodin později...
- Ale jak Carlo vůbec věděl, o koho jde?
- Pamatoval si ho z Oferovy svatby.
- Pamatoval si člověka, se kterým se setkal jednou v životě, před šesti lety? Tak to s tou jeho ztrátou vědomí opravdu nebude tak horké. Kolik bylo Hendelovi let?
- Musel být tak starý jako já, možná o půl roku starší.
- To je hrozné. A kdy se to stalo?
- Před třemi dny. To víš, v našem věku už člověk musí sledovat smuteční oznámení v novinách. Kdybych nejel za Tedeschim na návštěvu, vůbec bychom se to nedozvěděli.
- Nakonec se dozvíš všechno.
- Ale ono nestačí vědět, je taky potřeba zareagovat. Jestli počítám správně, touhle dobou ještě drží v tom svém penzionu za něj šivu, a když už jsem v Jeruzalémě, napadlo mě, že se za nimi zastavím a vyjádřím jim upřímnou soustrast.

– Nech to být, neboť se tam. Napíšeš jim kondolenční dopis. Ty je umíš psát krásně. Aspoň jim zůstane něco na památku.

– Ne, dopis je málo. Osobní kondolence bude lepší. Musela to pro ně být strašná rána. Vzpomeň si na jeho ženu, kolik pro ni znamenal.

– Tím spíš by ses měl držet zpátky, stačí jim napsat, než aby ses tam zjevil takhle bez ohlášení. Bude jim podezřelé, co máš za lubem, že ses po pěti letech přerušného kontaktu rozhodl najednou ukázat. A taky bude působit divně, že tam jdeš sám, beze mě...

– Je to zdvořilostní návštěva k vyjádření účasti. Co bych jim vysvětloval? Prostě jsem měl zrovna cestu do Jeruzaléma a ty jsi přijít nemohla, protože jsi u soudu.

– Hele, nechod' tam. Prosím tě o to. Přeháníš. Nejsou to naši přátelé a už ani nepatří k rodině. Zbytečně si to komplikuješ. Co je to s tebou? O co ti jde? A vůbec, myslěla jsem, že se na Hendelovy pořád ještě zlobíš.

– Jestli se zlobím, tak na jejich dceru, proti němu jsem nikdy nic neměl. Jehuda mi nic špatného neudělal.

– Ale Jehuda je po smrti. Jestli tam půjdeš, jdeš fakticky za ní.

– Chagit, miláčku, nad některé věci se člověk musí povznést. Byla to naše snacha. Minulost nejde smazat.

– Nemusíš nic smazávat. Prostě jim napíšeš pěkný kondolenční dopis. Tebe teď Galja vidět nepotřebuje. Čím jí asi tak můžeš teď pomoci?

– Nemusím jí pomáhat, jen jí dát najevo, že s ní cítím. Kdybych umřel já, tebe by nepotěšilo, kdyby za tebou přijela až z Jeruzaléma, aby ti vyjádřila soustrast?

– Tohle na mě nezkoušej. Víš dobře, že já ty tvoje šaškárny kolem smrti a pohřbů nemusím. U vás v rodině to bylo jediné povyražení představovat si, jak někdo z vás umře a jak budete jeden druhému řečnit nad rakví. U nás doma byla smrt tabu.

– Stejně jako sex.

– Budiž, to taky. Což nám ovšem nebránilo vést sexuální život a umírat. Poslechni mě a udělej, co ti říkám, jeď teď za sestrou a napíšeme jim potom společný dopis. Vždyť si vezmi, že se to k tobě vůbec nemuselo donést. Ani jsi nemusel náhodou být zrovna v Jeruzalémě.

– Ale teď tu jsem. Dokonce přímo v Talpijot, kousek od jejich penzionu.

– Ty už tam jsi? A jak ses tam dostal?

– Prostě jsem tady. Asi mě sem přitáhly vzpomínky. Nostalgie.

– Nostalgie? A po čem? Myslela jsem, že si potřebuješ odpočinout. Že tě ta arabská svatba vyčerpala víc než dost.

– To je pravda, včera to bylo dlouhé a úmorné, a tím jehněčím jsem se přecpal tak, že mě pořád ještě tlačí v žaludku, ale možná že právě ta arabská svatba ve mně vyvolala vzpomínky na tu Oferovu. Víš co, Chagit, nebudeme se hádat. Už jsem stejně tady a cítím povinnost za nimi zajít.

Soudkyně se odmlčí, v duchu váží manželova slova a situaci na bojišti.

– Tak dobře. Ale hlavně měj na paměti, že to má být krátká návštěva k vyjádření soustrasti, nic víc. Ať se ke slovu dostanou i ostatní. Zbytečně se tam nezdržuj.

– Proč bych se měl zdržovat? Prohodím s nimi pár vět a půjdu.

– A taky jim nezapomeň vyřídit upřímnou soustrast ode mě a vysvětlit jim, že jsi udělal všechno pro to, abych tam nemohla být s tebou.

20.

Původně chtěl zamířit rovnou do třetího patra, kde se v jednom z vedlejších křídel hotelu nachází apartmán rodiny Hendelových, ale šipky ho nasměrují do druhého poschodí, do místnosti sloužící jako čítárna, která je upravená jako pokoj na přijímání smutečních hostů. Překvapí ho, kolik je tu lidí, někteří z nich jsou zcela jistě cizinci, hoteloví hosté. Zůstane v ústraní, vedle stolu, na němž stojí několik karaf s vodou a uprostřed je otevřená velká kondolenční kniha, střezaná starým arabským majordomem v černém fraku a s motýlkem, jehož přítomnost dodává rodinnému truchlení nádech obřadnosti.

Rivlin se snaží působit nenápadně, pátrá očima po mladé ženě, kvůli níž je tady, chce zjistit, jak moc je zlomená žalem, ale jako by ji tu neviděl. Pocítí směs zklamání a zvláštní úlevy, přece jen ještě neví,

jestli síla zármutku dokáže překrýt starý hněv. Na kožené pohovce, přinesené sem pro tuto příležitost z haly, sedí jen dva její starší sourozenci, sestra Tehila a bratr Ohad, a z obou stran objímají a podpírají matku, vdovu v černém, která sedí strnule jako socha a jednou rukou svírá rameno čtyřletého hošíka, zřejmě vnuka, posazeného na malou stoličku k jejím nohám, aby v jeho přítomnosti tolik nepropadala zdrcující síle zármutku. Chvilí přemýšlí, jestli to nemá raději vzdát. Paní Hendelová je tak sklíčená žalem, že ani nezaznamenaná příchod bývalého dceřina tchána, ale její starší dcera, vysoká, nikdy neprovdaná žena, jež pomáhala otci s vedením rodinného podniku, se na něj na dálku přátelsky, vděčně usměje očima tabákové barvy a vstane, aby ho přivítala.

Rivlin smutně pokývne hlavou a zamíří k vdově, ta vzhledne a v jejích krásných modrých očích, napuchlých od pláče a zarudlých, se zračí vina. Když vdova spatří dceřina tchána, který už ani není jejím tchánem, ale přesto přijel vyjádřit jim účast v jejich žalu, znovu si uvědomí, jaká strašlivá rána ji postihla, a tvář jí zvlhne slzami. Klesne mu do náruče jako nešťastná školačka – zrovna jemu, přitom on je pro ni už pět let v zásadě cizí člověk – a Rivlin ji tak jako ostatní pevně obejmě, ale ucítí jen zvadlé tělo bez života, jako by se veškerý její životní elán manželovou smrtí rozpadl na prach.

Kdo znal jejího manžela a věděl, jakou úctu a obdiv od své manželky vyžadoval a také dostával, toho nemohlo překvapit, že jeho náhlý skon bude pro ni představovat těžkou ránu. Tohle ale bylo něco víc – naprosté zemětřesení. Vdova ani nedokáže hostovi do podrobností vyličit okolnosti a příčiny smrti a svěřit se s hloubkou svého zármutku, jak to pozůstalí obvykle dělají, a místo toho se jen sesune z jeho náruče zpátky na pohovku a zůstane strnule sedět jako v mrákotách, pohrouží se do své bolesti a ani nevnímá, co teď návštěvníkovi říká její dcera Tehila, prázdným pohledem zírá před sebe, jako by poslouchala líčení smrti někoho jiného.

– A kde je vůbec Galja? přeruší Rivlin jemně Tehilino zdlouhavé líčení otcovy nenadálé smrti. Žije ještě v Jeruzalémě? Nemají o ní s manželkou žádné zprávy, jen slyšeli, že se znovu provdala, ale i to se k nim doneslo se zpožděním. Dozví se, že se Galja z města neodstěhovala, naopak bydlí teď nedaleko penzionu, proto si odpoledne dovolila na čas se vytrazit a doma si trochu odpočinout. Ale jistě, jen

ať na ni počká. Nejmladší dcera ze tří sourozenců k otci vždycky velmi lnula a potřebuje teď slova podpory a účasti víc než kdo jiný, tím spíš od někoho, kdo přijel hlavně za ní.

A tak Rivlin dál sklíčeně sedí vedle příbuzných, kteří už nejsou jeho příbuzní, stručně a neochotně jim odpovídá na otázky, co dělá jejich bývalý zeť, a když do pokoje nakráčí delegace mormonů z hory Scopus v černých oblecích, vzpomene si, jak mu žena kladla na srdce, že se u Hendelových nemá zbytečně zdržovat a být rodině na obtíž, a tak rychle vstane, aby uvolnil místo novým příchozím, ale zatím neopustí smuteční pokoj, jen přejde k majordomovi ve fraku a s motýlkem, který ho hned pozná a osloví ho jménem i náležitým akademickým titulem, nalije mu sklenici vody a pobídne ho, aby si prolistoval kondolenční knihu a přečetl si, co tam smuteční hosté napsali v nejrůznějších jazycích, třeba by tam chtěl sám také něco připsat. Kondolenční kniha sice Rivlinovi připadá vzhledem ke společenskému postavení zesnulého přece jen trochu příliš, ale přesto se rozhodne připojit pár vět, v nichž osloví nikoli pozůstalé, nýbrž samotného nebožtíka.

Přestože se naše cesty z vůle tvé nejmladší dcery před několika lety rozešly, v srdci nám zůstala vzpomínka na tvou zárnou velkorysost, a o to hlouběji nás nyní zasáhla bolest nad tvou předčasnou smrtí.

rodina Rivlinových, Haifa

21.

Jen co odloží pero, lituje toho, co napsal. Ale protože ho arabský majordomus sleduje zpovzdálí povzbudivým pohledem, je mu trapné tu větu přeshkrtnat, a tak aspoň zalistuje kondolenční knihou a nechá ji otevřenou na jiné stránce, aby jeho vzkaz nebyl hned na očích. Mezitím vejdou dovnitř další smuteční hosté a hluk zesílí. Hovory se už nevracejí jen ke vzpomínkám na minulost, ale stáčí se i k vyhlídkám do budoucna. Takže jeho žena měla pravdu, jako vždycky. Jen si to zbytečně zkomplikoval. Krátký kondolenční dopis by bohatě stačil. Za půl hodiny se rozezvoní telefon u jeho sestry,

Chagit se bude chtít přesvědčit, jestli se zbytečně nezdržel tam, kde vůbec neměl být. Znovu vykročí k vdově, která mechanicky vstane jako loutka, připadá mu, že spíš než slova útěchy potřebuje obyčejný lidský dotyk, který by ji zahřál v jejím propastném zoufalství. Pak se rozloučí s Tehilou, ale ta je zaskočená, nečekala, že bude chtít odejít tak brzy. Nezdrží se ještě?

– Je mi líto, ale nejde to. Měl jsem náhodou zrovna cestu do Jeruzaléma, ale teď už spěchám na letiště vyzvednout švagrovou. Počkám ještě chvíli venku, jestli se Galja neobjeví. Kdybychom se minuli, nezapomeň jí, prosím, vyřídit, že jsem tu byl.

– Ale ona by měla každým okamžikem přijít.

Vyjde na chodbu a zamíří do haly. Z pouště sem proniká šedavé světlo, které prohlubuje tíživost jeruzalémského ovzduší. Jarní oblaka plují oblohou a seskupují se do složitých útvarů. Ve vzduchu se vznáší vzrušené očekávání čehosi neznámého. Pátravě se rozhlíží po hostech usazených v hotelové hale, hledá mezi nimi známou tvář, ale když si všimne, že všichni mají na talířku před sebou stejný kousek závinu, pochopí, že je to skupina Američanů, snad mormonů nebo křesťanských evangelikálů, cílová klientela hotelu, a pocítí nutkání se vytrazit. Zatím ale nezamíří pryč, jen do zahrady, kde se vydá po šterkem vysypané cestě k altánu obrostlému rozkvetlými keři. Nevstoupí do něj, zůstane tam stát a nespouští zraky ze vchodu do penzionu. Pokud se jeho bývalá snacha přece jen objeví, bude mít čas si ji zdálky prohlédnout a rozhodnout se, jestli je vůbec vhodné jít za ní a vyjádřit jí soustrast, anebo bude lepší tiše se vytrazit a jednou provždy ji pustit z hlavy.

Je půl páté. Do příletu letadla zbývá pořád spousta času, přesto se v něm ozve tíseň a lehké výčitky svědomí vůči Chagit, která na rozdíl od něj správně vyhodnotila situaci. Co je mu po téhle rodině? Vzpomínky tu ožívají, ale pohled na známé tváře a místa nezhojí bolest a zmařená očekávání, dokonce v něm ani neutiší stesk, jen znovu rozjitrí starou ránu. Ano, je čas se s jeruzalémským kouzlem rozloučit a vyrazit na cestu. Ostatně ani nebožtík si nezaslouží, aby po něm truchlil. Rivlin stále cítí tu hořkou pachut, kterou v něm zanechal jejich poslední telefonický rozhovor před pěti lety, když se snížil k tomu, že mu bez vědomí Ofera a Chagit zavolal, v naději, že od

něj získá alespoň nějaký klíč k pochopení onoho nenadálého rozvodu, z něhož se dosud nevzpamatoval. „S tím rozchodem jsem se už nějak vnitřně smířil,“ řekl mu tenkrát a nedokázal potlačit prosebný tón, „ale nebudu mít klid, dokud nepochopím důvod toho, k čemu mezi nimi došlo. Myslím, že ani Ofer ten důvod nezná. A protože mám dojem, že ti Galja důvěřuje víc než komukoli jinému, moc by mi pomohlo, kdyby ses jí na to zeptal a pak mi řekl, co ses dozvěděl.“

Ale Galjin otec rezolutně odmítl. I jeho samotného a celou jeho rodinu velmi trápí ten náhlý rozchod, který rozhodně nikomu na důstojnosti nepřidá. Ale jestli se měli rozejít, je lepší, že k tomu došlo dříve než později a že se to dlouho a bolestivě netáhlo. On svým dětem důvěřuje a v životě by po nich nežádal, aby mu říkali něco, co si chtějí nechat pro sebe. A kdyby se mu dcera nakrásně svěřila, ani ve snu by ho nenapadlo prozradit její tajemství někomu dalšímu.

Hluboce uražený Rivlin se už chystal rozhovor utnout, ale tchán jeho dotčenost vycítil a pokusil se příkrost svých slov zmírnit optimistickým povzbuzením: „Zbytečně se tím trápíš. Za rok, za dva se na všechno zapomene. Proč si dělat starosti? Jsou ještě mladí, svět jim leží u nohou. Oba si zas někoho najdou.“

22.

A skutečně, těžko tomu dobrému muži něco vyčítat. Kdo je optimista a věří, že za ním pravda přijde sama, ten nikdy nepochopí muka toho, kdo do ní touží stůj co stůj proniknout, i kdyby měl shořet v jejích plamenech. I proto Rivlina vskrytu duše potěší, když uvidí Tehilu, otcovu pravou ruku v rodinném podniku, jak k němu spěchá po zahradních cestičkách, aby ho přemluvila, že má na sestru přece jen počkat, určitě tu bude každou chvíli. Byla by škoda, kdyby se nesetkali, přijel přece hlavně kvůli ní.

– Myslíš, že jí na mně nějak záleží? Vždyť ani neví, že jsem tady.

– Ale jak by ne? Když po rozvodu přišla občas řeč na vaši rodinu, vždycky o tobě mluvila moc hezky. I když před tvou ženou se cítila poněkud nesvá, možná se jí i trochu bála.

- Bála? usměje se, ta představa ho pobaví. A mě se nebála?
Tehla se k němu mírně nakloní, v očích se jí objeví úsměv.
- Tebe? Copak se tebe může někdo bát? Byl jsi jí sympatický, a nejen to, myslím, že tě měla opravdu ráda.
- Ráda? Rivlin se v nitru zachvěje. Kdepak ráda, nesmysl. Naprosto bezcitně s námi přerušila styky. Jednoho krásného dne byl prostě konec. Beze slova vysvětlení.
- Ale ne proto, že byste jí byli lhostejní. To určitě ne. Spíš se obávala, aby vás zbytečně ještě víc nezranila. A jsem si jistá, že kdyby chraň bůh – chraň bůh! – taková tragédie potkala naopak vás, kdyby se třeba, nedej bože, stalo něco tvé ženě nebo někomu jinému z rodiny, určitě by taky za tebou spěchala, aby ti vyjádřila soustrast.
- Chvilí se nad jejími slovy zamyslí a pak pokývne hlavou na znamení díků, jako by od snachy skutečně právě přijal kondolenci v jejich novém bytě na Francouzském Karmelu. A pak přátelsky položí ruku na rameno ženy, která po otci zdělila nejen tvrdé, ostře řezané rysy tváře, ale i jeho aristokratickou, vysokou a šlachovitou postavu.
- Dobrá. Ještě chvíli se tu zdržím.
- A nechceš počkat v altánu? Co vlastně říkáš těm úpravám zahrady? Chtěli jsme tu zařídit příjemné místo k posezení. Jakmile Galja přijde, hned ji sem přivedu. Zatím ti pošlu Fuáda, aby se o tebe postaral. Budeš tu jako v bavlnce.

23.

Nechce sice, aby si Chagit, která každou chvíli zatelefonuje k jeho sestře a bude se po něm shánět, dělala zbytečně starosti, přesto se rozhodne, že domů zatím volat nebude a nezbytné vysvětlování odloží na později. Zatím jen nad talířkem plným sladkých drobků a prázdným šálkem od dopité kávy přemýšlí o nečekaném setkání, které ho zanedlouho čeká. Svěží jeruzalémský podvečerní vánek i záplava květů obrůstající altán, v němž před lety stanuli nevěsta s ženichem – teď je sice přestěhovaný na jiné místo, ale zachoval si dřívější půvab –, mu dodávají naději, že se mu tentokrát podaří alespoň zčásti odhalit tajemství onoho rozvodu, k němuž došlo před pěti

lety. A protože letadlo má přistát až za dvě hodiny a Rivlin ví, že jeho švagrová nerada spěchá a navíc obvykle cestuje se spoustou malých zavazadel, takže chvíli trvá, než je všechny posbírá, může teď počítat s tím, že má dobrou hodinu rezervu.

A když mu konečně v pět hodin dvacet minut Tehila přivede svou mladší sestru v doprovodu jejího nového manžela, vysokého muže s vlasy svázanými do čupku, pochopí, proč předtím tolik naléhala, aby na Galju přece jen počkal. Hned upozoruje, že je jeho bývalá snacha pohroužená do jiného, vášnivěji prožívaného smutku.

Stejně jako jejich ovdovělá matka je Galja celá v černém a stále má na sobě halenku roztrženou na znamení smutku. Snad za to mohou její neupravené vlasy, únava z bezesných nocí anebo něco jiného, co se odehrálo během těch let od jejich posledního setkání, ale zdá se mu teď ošklivější a zanedbanější, než jak ji zachycují fotografie ve svatebním albu. Jeho zloba a zraněnost ustoupí mírnému zadostiučinění. Podá jí ruku, a než ze sebe vypraví slovo, promluví Galja jako první a omluví se, že ho nechala tak dlouho čekat, jako by snad měli smluvenou schůzku.

Rozdíl mezi oběma sestrami bije do očí – zatímco z mladší číší drásvavá bolest nad ztrátou milovaného otce, starší z nich, která vede osamělý život neprovdané ženy, projevuje zármutek zdrženlivěji, stojí vedle ní a usmívá se, a Rivlinovi neunikne, že i nový Galjin manžel, který mu připadá o něco starší než jeho syn, pohlédne na manželku úkosem a nesouhlasně pohodí čupkem, jako by odmítal přemrštěnou bolest, která ji stravuje.

– Někteří lidé si dokážou představit vlastní smrt, a je pro ně i snazší představit si ztrátu svých nejbližších. Když pak na ně dolehne roddinná tragédie, jsou na to svým způsobem připraveni. Ale já taková nejsem, Jochanane. Tahle rána mě zastihla úplně nepřipravenou a připadá mi, jako by na mě dopadala pořád znovu a znovu, jako by mi tatínek znovu a znovu umíral před očima... Jsem úplně ztracená. U nás doma to totiž bylo spíš jako u Chagit a její rodiny než jako u té tvé, o smrti se nemluvilo a nikdo na ni nemyslel, jako bychom měli žít navěky. A ti evangelikální křesťané, naši hoteloví hosté, kteří přijíždějí do Jeruzaléma jako poutníci, nám svými řečmi o věčném životě taky pěkně popletli hlavu.

Její naprosto přirozená zmínka o rodině Chagit i té, v níž vyrůstal on, stejně jako to, že ho zatím nepustila ke slovu, v něm vyvolávají pocit svěží, přímočaré důvěrnosti, jako kdyby se před pěti lety nerozhodla opustit jejich syna, jako kdyby se nic z toho nikdy nestalo. Z jakéhosi důvodu vnímá jako povzbudivé i to, že zatím nepokládala za nutné představit mu svého nového manžela.

– Ofer už o tom ví?

– Jak by se to asi dozvěděl? zasměje se host její naivní otázce. Ke mně se to doneslo až dnes, a to ještě jen shodou okolností. Byl jsem navštívit v nemocnici svého dávného profesora, který ležel na pokoji s tvým otcem tu noc, kdy zemřel, a pamatoval si ho ze svatby. Jsem tady čirou náhodou. Opravdu jen náhodou.

Ale to, jak klade důraz na nahodilost své návštěvy, se jí nelíbí. Otcova smrt naplňuje celou její bytost a ona netouží po ničem jiném, než aby celý svět truchlil spolu s ní.

– Nechám vás tady a vrátím se za maminkou, přeruší jejich rozhovor Tehila a upře na ně pohled připomínající drobná, bystrá očka jejího zesnulého otce. Až budeš mít, Jochanane, zase někdy cestu do Jeruzaléma, nezapomeň na nás, tak jako v posledních letech. Nemusíme čekat, až někdo umře, abychom se viděli.

Obrátí se na Galjina manžela, který tam mlčky stojí a jehož ptačí tvář se starostlivě mračí, a rezolutně, bez otazníku na konci mu oznámí:

– A ty půjdeš se mnou.

24.

V rozpacích nad trapnou situací, kdy ho ani nepředstavili novému manželovi, na jehož přítomnost jako by Galja dočista zapomněla, se Rivlin obrátí na mladého muže a napůl k němu, napůl k oběma sestrám pronese:

– My se neznáme, vy budete nejspíš...

– Boaz, odpoví za něj Tehila, která se netrpělivě snaží usplížit jejich odchod.

– Čili tvůj... nový manžel? otočí se host se zdráhavým úsměvem na bývalou snachu, která jen tiše přikývne.

– Rozumím. Rád vás poznávám. Já jsem totiž... víte... Ale slova mu uvážnou v hrdle.

– Já vím, přerušil ho zdvořile nový manžel a vyšle k němu přátelský, chápavý úsměv. Víм všechno.

– Všechno? Opravdu?

– Přesněji, vím to, co mi řekli.

Tehla a Boaz se odeberou do místnosti, kde rodina drží smutek, a Galja zamíří k bazénu pro zahradní židli. Starý majordomus, který předtím opustil své stanoviště u kondolenční knihy a vyšel za ním do zahrady, jí spěchá na pomoc.

Je půl šesté. V šest, ani o minutu později, musí vyrazit, děj se co děj, a s každou další chvílí, která uběhne v mlčení, se na sebe zlobí víc a víc. Jenže copak si mohl nechat ujít tohle setkání, k němuž došlo jen vzácnou shodou okolností a navzdory protestům jeho ženy? Zdá se, že i Galja se teď trochu sebrala a uvědomuje si mimořádnost téhle chvíle, kterou jim přichystal sám osud. Rukou mimoděk zabloudí k místu, kde má rituálně natrženou halenku, jako by se v dojemném gestu chtěla chránit před hostem, který tu není jen proto, aby ji utěšil v jejím zármutku.

Prohlíží si její bledou, opuchlou tvář, na kterou si onoho dne, kdy jim Ofer oznámil, že se budou brát, troufl po vzoru své ženy vtisknout první polibek, jenž se později stal běžnou součástí jejich pozdravu.

– Vlastně si vůbec nezasloužíš, abych ti vyjádřil soustrast, promluví konečně a samotného ho příjemně překvapí, jaká tvrdá slova z něj vytryskla. Protože ty sama jsi nám způsobila hodně bolesti a trápení, nejen když ses rozhodla od Oferu odejít, to je koneckonců tvoje plné právo, ale hlavně potom, když ses nám vyhýbala, když jsi zmizela z našeho života bez rozloučení, aniž ses obtěžovala nám otevřeně říct, co tě vlastně vedlo k tomu rozbít manželství, které jsme mylně pokládali za šťastné.

Galja se zarazí. Ruka, kterou si mnula natržený cíp halenky, jí klesne do klína.

– Dejme tomu, že máš pravdu, připustí tiše, trochu jsem se vám vyhýbala, ale jen kvůli přátelské důvěře, která mezi námi od první chvíle panovala. Nemohla jsem vám nic říct. Ne že bych nevěděla co, ale zkrátka bych to nedokázala vyslovit...

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Osvobozená nevěsta.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.